

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

ક્રિમિનલ રિવિઝન એપિલિકેશન (અગેઈન્સ્ટ કન્વિક્શન) નં. ૭૪/૧૯૯૭

વિથ

ક્રિમિનલ રિવિઝન એપિલિકેશન નં. ૭૫/૧૯૯૭

વિથ

ક્રિમિનલ રિવિઝન એપિલિકેશન નં. ૭૦/૧૯૯૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જી.આર. ઉધવાણી

સહી/ –

=====

=

૧	શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી શકાય?	હા
૨	રિપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની અંતિમ નકલ જોવા માગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં	ના

	આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગેનો કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે?	
--	---	--

=====

શામજી નારણ ઐયર....અરજદાર

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

સી.આર.આર.એ. નં. ૭૪/૧૯૯૭:

અરજદાર(રો) નં. ૧ તરફે વકીલ શ્રી કે.બી. આનંદજીવાલા

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે વકીલ સુશ્રી અમી યાજ્ઞિક

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી મોક્ષા ઠક્કર

સી.આર.આર.એ. નં. ૭૫/૧૯૯૭:

અરજદાર નં. ૧ અબજાવેલ – અવસાન પામેલ

અરજદાર નં. ૨ તરફે શ્રી ઋષભ આર. શાહ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી મોક્ષા ઠક્કર

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે વકીલ સુશ્રી અમી યાજ્ઞિક

સી.આર.આર.એ. નં. ૭૦/૧૯૯૭:

અરજદાર નં. ૧ તરફે વકીલ શ્રી એ.ડી. શાહ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સુશ્રી મોક્ષા ઠક્કર

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે વકીલ સુશ્રી અમી ચાફ્રિક

=====

=

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જી.આર. ઉધવાણી

સંયુક્ત મૌખિક ચુકાદો

તારીખ : ૧૫/૧૦/૨૦૧૫ અને ૦૫/૧૧/૨૦૧૫

૧. આ રિપિઝન અરજીઓ વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ, કર્ણ - ભુજ દ્વારા ત્રણ ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૪૧/૧૯૯૫, ૪૨/૧૯૯૫ અને ૪૩/૧૯૯૫ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૩૧.૧.૧૯૯૭ ના સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે. વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા વિદ્વાન ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ભુજ - કર્ણ દ્વારા ક્રિમિનલ કેસ નં. ૨૬૩૩/૧૯૮૪ માં પસાર કરવામાં આવેલ ચુકાદો અને હુકમ બહાલ રાખવામાં આવેલ હતો.

૨. ઉપરોક્ત જણાવેલ અપીલોમાં, પ્રત્યેક આરોપીઓ, એટલે કે, શામજી ગોવિંદજી ઐયર - આરોપી નં. ૧, નારણ કાનજી ઐયર - આરોપી નં. ૨ અને શામજી નારણ ઐયર - આરોપી નં. ૫ પર કર્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૫ હેઠળ બે વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૫૦૦/- નો દંડ તથા દંડ ન

ભરે તો છ માસની સાદી કેદની લાદવામાં આવેલી સજાઓ બહાલ રાખવામાં આવી હતી. તે જ રીતે, આરોપી નં. ૪ – ધનજી રામજી ઐયર પૂરતો પાંચ વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૧૦,૦૦૦/- નો દંડ તથા દંડ ન ભરે તો ૧૨ માસની સાદી કેદની સજા લાદતો ચુકાદો અને હુકમ બહાલ રાખવામાં આવેલ હતો. આરોપી નં. ૩ ને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવેલ હતો.

૩. આ રિવિઝનોના જૂથ તરફ દોરી જતી ટૂંકી હકીકતો આ મુજબ જણાવી શકાય છે : ભયાઉ કસ્ટમ્સ ચેકપોસ્ટ નજીક વિદેશી મૂળના દાણચોરીના માલસામાનથી ભરેલી રજીસ્ટ્રેશન જીઆરઓ ૪૦૦૮ ધરાવતી ટ્રક પસાર થવાની સંભાવના હોવાની માહિતી મળતાં, સદર ટ્રકને ૧૪મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ ના રોજ મધ્યરાત્રિએ ૧:૦૦ વાગ્યે સદર સ્થળે સિમેન્ટની થેલીઓની સામગ્રી સાથે અટકાવવામાં આવી હતી અને વધુ તપાસ કરતાં, સિમેન્ટની થેલીઓ નીચેથી, વિદેશી મૂળનો દાણચોરીનો માલ મળી આવ્યો હતો. એવો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે આરોપી નં. ૨ અને ૩ ને લઈ જતી ટ્રક આરોપી નં. ૧ દ્વારા ચલાવવામાં આવી રહી હતી. આરોપી નં. ૩ અંધારાનો લાભ લઈને નાસી છૂટ્યો હતો અને ત્યારબાદ તેને પકડી પાડવામાં આવ્યો હતો.

- ૩.૧ ટ્રકમાંથી કરવામાં આવેલી ઝડતીની નોંધ કરતું પ્રાથમિક પંચનામું કરવામાં આવેલ હતું અને ત્યારબાદ, સદર ટ્રકને આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર

ઓફ કસ્ટમ્સ, ભુજ, કચ્છની કચેરી ખાતે લઈ જવામાં આવી હતી. વિગતવાર ચાલીમાં રૂ. ૨૬,૧૧,૩૦૦/- ની કિંમતના પ્રતિબંધિત વિદેશી માલના ૪૧ પેક દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. પ્રતિબંધિત વસ્તુઓ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ વસ્તુઓ હતી જેવી કે કેલ્ક્યુલેટર, ટેપ-રેકોર્ડર, વિડીયો કેસેટ્સ વગેરે. ફરિયાદપક્ષનો એવો કેસ છે કે આ તમામ માલસામાન કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૧૧ હેઠળ જપ્ત કરવાને પાત્ર હતો અને માન્ય તથા અધિકૃત દસ્તાવેજોના અભાવે, તે કાયદેસરના પંચનામા હેઠળ જપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો.

૩.૨ વધુ તપાસમાં બહાર આવ્યું કે આરોપી નં. ૪ અને આરોપી નં. ૫ સદર દાણચોરીના માલની હેરફેર સાથે સંકળાયેલા હતા અને આરોપી નં. ૪ સદર માલનો માલિક હોવાનું જણાવવામાં આવેલ છે.

૩.૩ કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ આરોપીઓના કબૂલાતનામાના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા અને એવું પણ જણાય છે કે અન્યો ઉપરાંત, આરોપી નં. ૧ અને ૨ એ તેના સ્વેચ્છિકપણા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવીને કબૂલાતનામાના નિવેદનનો ઇનકાર કર્યો હતો.

૩.૪.બિન-આરોપીઓના નિવેદનો પણ કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યા હતા.

૩.૫ ટ્રાયલ દરમિયાન, રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા અને કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધવામાં આવેલા આરોપીઓ તથા અન્ય

વ્યક્તિઓના નિવેદનો કેસનો રેકર્ડ બન્યા હતા. આરોપીઓના નિવેદનો અને સાક્ષી તરીકે ન તપાસાયેલ અન્ય વ્યક્તિઓના નિવેદનો સહિતના પુરાવાની મૂલવણી કરીને, ઉપરોક્ત જણાવ્યા મુજબ દોષિત ઠરાવી સજા કરવામાં આવી હતી.

૩.૬. ટ્રાયલ દરમિયાન, પ્રશ્નવાળા માલના પ્રકારની આયાત સામેના પ્રતિબંધને સ્થાપિત કરવા માટે કસ્ટમ્સ એક્ટની સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ તારીખ ૨૦મી જુલાઈ ૧૯૮૪ ના જાહેરનામા, જે તારીખ ૨૩મી ઓક્ટોબર ૧૯૮૪ ના જાહેરનામા દ્વારા સુધારવામાં આવ્યું હતું અને ત્યારબાદ તારીખ ૮મી જૂન ૧૯૯૦ ના જાહેરનામા દ્વારા વધુ સુધારેલ હતું, તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો અને આમ, આરોપીઓએ અધિકાર વિના વિદેશી મૂળના માલની આયાત કરી હોવાના આરોપ સાથે જાહેરનામાના ઉલ્લંઘનનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૪. સંબંધિત રિવિઝન અરજીઓમાં વ્યથિત અરજદારો ઉપર જણાવેલ સંબંધિત અપીલોમાં બહાલ રાખવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમને પડકારે છે.

૫. બંને પક્ષકારોને સાંભળવામાં આવ્યા.

૬. જ્યાં સુધી આરોપી નં. ૪ ધનજી રામજી ઐયરનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી નીચેના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યા છે.

૬.૧ પંચો વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા એ.આઈ.આર. ૨૦૧૨ એસ.સી. ૫૨૩ ના સંદર્ભમાં સહ-આરોપીના કબૂલાતનામાના નિવેદનો નક્કર પુરાવો નથી, અને તેથી સહ-આરોપી હોવાના નાતે આરોપી નં. ૧ અને ૨ ના કબૂલાતનામાના નિવેદનો પર અરજદાર ધનજી ઐયર વિરુદ્ધ નક્કર પુરાવા તરીકે આધાર રાખી શકાયો ન હોત.

૬.૨ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ કસ્ટમ્સ વિ. ભાણાભાઈ ખાલપાભાઈ પટેલ અને અન્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૧૫૮૩) પર આધાર રાખતાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળનું નિવેદન પણ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળ આવરી લેવાયેલ છે અને તેથી એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ અને ૩૧ ના આધારે અથવા તે કારણસર સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૩૧૩ ના આધારે આવા નિવેદનો વચ્ચે ભેદ પાડવો એ નીચેની અદાલતો દ્વારા કરવામાં આવેલી કાયદાની ગંભીર ભૂલ હતી.

૬.૩ આરોપી નં. ૪ ના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે અરજદારે આગોતરા જામીન મેળવ્યા હોવા અને મંજૂર થયા હોવાના આધારે તેની સામે દોષિત હોવાનું અનુમાન લગાવવામાં નીચેની અદાલતો દ્વારા કરવામાં આવેલી ગેરકાયદેસરતા ઉપરાંત, કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ કથિત રીતે નોંધાયેલ તેનું નિવેદન દોષારોપણ કરનારું ન હતું અને, આમ, દોષિત ઠરાવવાનો એકમાત્ર આધાર સહ-આરોપીઓના

તેમજ કોર્ટ સમક્ષ ન તપાસાયેલા વ્યક્તિઓના નિવેદનો છે અને આમ અરજદાર તેમની ઉલટતપાસ કરવાની તકથી વંચિત રહ્યો હતો અને સદર વ્યક્તિઓ પણ આવા નિવેદનોના સંબંધમાં તેમનો પુરાવો નોંધાવવાની તકથી વંચિત રહ્યા હતા કે જેમાં તેઓએ કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ સ્વેચ્છાએ નિવેદન આપ્યા હોવાનો અથવા નિવેદનો આપ્યા જ હોવાનો ઇનકાર કર્યો હોત અથવા તેઓએ તેમના પુરાવામાં નિવેદનોની વિશ્વસનીયતા સામે પ્રશ્ન પણ ઉઠાવ્યો હોત.

૬.૪ એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે માલસામાન વિદેશી મૂળનો હોવાનું સ્વરૂપ માત્ર વિદેશી માર્કસ પરથી નક્કી કરી શકાતું નથી પરંતુ તેનું વિદેશી મૂળ હોવાની હકીકત સચોટ પુરાવા રજૂ કરીને વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાની જરૂર હતી, જેનો અભાવ ફરિયાદપક્ષને નબળો પાડે છે. તારીખ ૪.૯.૨૦૧૫ ના રોજ ફેંસલો થયેલ ક્રિમિનલ રિવિઝન એપિલિકેશન નં. ૬૮૨/૨૦૦૪ માં શ્રી બેજન અરદેશર વાપીવાલા વિ. ગુજરાત રાજ્ય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

૬.૫ એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે અરજદારો અને અન્ય લોકો સામે કથિત ગુનો આચરવામાં આવ્યો તે તારીખે એટલે કે ૧૪મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ ના રોજ પ્રશ્નવાળો માલ કસ્ટમ્સ એક્ટની સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ પ્રતિબંધિત વસ્તુઓ હતી તે સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે પ્રશ્નવાળા

માલની આયાત પરનો પ્રતિબંધ સ્થાપિત કરવા માટે વખતોવખત સુધારેલા તારીખ ૨૦મી જુલાઈ ૧૯૮૪ ના જાહેરનામા પર આધાર રાખવો એ ફરિયાદપક્ષ માટે ગેરસમજભર્યું હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સદર જાહેરનામું ભવિષ્યલક્ષી સ્વરૂપનું હતું અને આમ, ૧૪મી અને ૧૫મી જાન્યુઆરી, ૧૯૮૩ ના રોજ પ્રશ્નવાળા માલની આયાતના પ્રતિબંધને સ્થાપિત કરતા પુરાવાના અભાવે, ગુનાની મૂળ ઉત્પત્તિ જ ગેરહાજર હતી. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અપીલ અદાલતે કાયદાના સદર પ્રશ્નને તેની સમક્ષ ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં તેને ધ્યાને ન લઈને ભૂલ કરી હતી.

૬.૬ એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ૧૫મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ અને ૧૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ વચ્ચે આરોપી નં. ૧ અને ૨ ની ગેરકાયદેસર અટકાયતને ધ્યાને લેતાં તેમના નિવેદનોની સ્વેચ્છિકતા ગંભીર શંકાઓથી ઘેરાયેલી હતી. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેમની ગેરકાયદેસર અટકાયત પછી, તેમના સંબંધીઓને તેમના માટે સર્ચ વોરંટ મેળવવા સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૯૭ હેઠળ અરજી કરવાની ફરજ પડી હતી જે આખરે કોર્ટ દ્વારા ૧૭મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ ના રોજ જારી કરવામાં આવી હતી જેના અનુસંધાનમાં તેઓને અનુક્રમે ૧૯મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ અને ૨૧મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ ના રોજ કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને તે પછી તરત જ તે બંનેએ તેમના કહેવાતા કબૂલાતનામાના નિવેદનો પાછા ખેંચી લીધા હતા. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સદર

આરોપીઓને વિદ્વાન સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા ત્યારે તેઓએ તેમની સાથેના ખરાબ વર્તન અંગે કોઈ ફરિયાદ ન કરી હોવાના માત્ર કારણસર, નિવેદન પાછું ખેંચવું અમાન્ય અથવા પાછળથી ઉપજાવી કાઢેલ વિચાર બની જતું નથી.

૬.૭ અરજદારના વિદ્વાન વકીલ, તેથી, એવી દલીલ કરશે કે તમામ બાબતોમાં, નીચેની અદાલતો દ્વારા નોંધવામાં આવેલા ઉપરોક્ત તારણો કાં તો 'પુરાવાના અભાવ' ની ખામીથી પીડાતા હતા અથવા કાયદાની દ્રષ્ટિએ ટકી ન શકે તેવા પુરાવા પર આધારિત છે જેના કારણે અરજદારો સાથે ગંભીર અન્યાય થયો છે અને આ કોર્ટ દ્વારા સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક બને છે.

૭. રિવિઝન એપિલિકેશન નં. ૭૪ અને ૭૫ માં સદર સંબંધિત અરજીઓમાં ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા લગભગ સમાન દલીલો રજૂ કરવામાં આવી છે, આમ, રિવિઝન એપિલિકેશન નં. ૭૦/૯૭ માં ઉપસ્થિત રહેલા અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોને અપનાવવામાં આવી છે. વધુમાં, આરોપી શામજી નારણ ઐયર તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ એવી દલીલ કરશે કે ફરિયાદ દાખલ કરતાં પહેલાં, કાયદા અનુસાર મંજૂરી જરૂરી હતી અને મંજૂરી કાયદા અનુસાર હતી તે સ્થાપિત કરવાનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર હતો અને મંજૂરીનો આધાર સ્થાપિત થયો ન હતો, મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી સમક્ષ જરૂરી

કાગળો કોણે રજૂ કર્યા હતા તે દર્શાવવા માટે પણ રેકર્ડ પર કોઈ પુરાવો નથી; આ સંબંધમાં મોકલવામાં આવેલા કાગળો સાથે મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી સમક્ષ રજૂ કરાયેલા કાગળોની અનુક્રમણિકા રેકર્ડ પર નથી; મંજૂરી આપવાની હકીકતના સમર્થનમાં સાક્ષીની તપાસના અભાવે, મંજૂરીની હકીકત સ્થાપિત થઈ ન હતી.

૭.૧ એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કસ્ટમ્સ ફાઈલ / ફરિયાદ નંબરમાં વિસંગતતા હોવાથી મંજૂરી સ્થાપિત થઈ ન હતી. કસ્ટમ્સ ફાઈલ નં. ૮/૧૦-૩/પી.આઈ/૮૩ નો કોઈપણ મંજૂરી હુકમમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હતો પરંતુ મંજૂરી હુકમમાં અલગ નંબર એટલે કે ૮/૧૭-૧૧૨/કસ્ટમ્સ-૮૩ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો જે સ્પષ્ટપણે વિચારણાના અભાવને દર્શાવે છે અને આમ મંજૂરી યાંત્રિક રીતે આપવામાં આવી હોવાનું જણાય છે.

૮. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સના વિદ્વાન વકીલે નીચે મુજબની દલીલો રજૂ કરી હતી.

૮.૧ ટ્રાયલ કોર્ટમાં વિદ્વાન પ્રોસિક્યુટર દ્વારા જે જાહેરનામા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો તે બિનજરૂરી હતું કારણ કે તે વર્ષ ૧૯૬૯ માં બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામાના ચાલુ રાખવાના ભાગરૂપે બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું જે મૂળ જાહેરનામું હતું. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે જાહેરનામાને લગતો અથવા પ્રશ્નવાળો માલ પ્રતિબંધિત ન હતો તેવું

સૂચવતો એક પણ પ્રશ્ન કોઈપણ સાક્ષીને પૂછવામાં આવ્યો ન હતો, જેના અભાવે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ તપાસાયેલા કસ્ટમ્સ અધિકારીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલી જુબાનીઓના આધારે માલ પ્રતિબંધિત હતો તે હકીકત સ્થાપિત થઈ હતી.

૮.૨ ત્યારપછીની દલીલ એ છે કે મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી માટે મંજૂરીના કારણોની વિગતો આપવી બિનજરૂરી છે. (ધી) સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. પતીરા પેકેજિંગ (ફર્મ) અને અન્ય ૧૯૯૯(૨) જી.એલ.એચ. ૭૬૧ પર આધાર રાખવા માંગવામાં આવે છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે મંજૂરીના હુકમની મૂલવણી કરીને, અપીલ અદાલતે પોતાનો સંતોષ નોંધ્યો હતો અને અવલોકન કર્યું હતું કે મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી જેમાં પુરાવાનો સમાવેશ થાય છે તે તેના દ્વારા ધ્યાને લેવામાં આવી છે અને તેથી મંજૂરીના હુકમમાં કોઈ ભૂલ કાઢી શકાય નહીં.

૮.૩ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કેટલાક સાક્ષીઓ/આરોપીઓના કિસ્સામાં, કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા તેમના નિવેદનમાં કોઈ દોષારોપણ કરનારા નિવેદનો જણાયા ન હતા જે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નિવેદનો નોંધવામાં બળજબરી અથવા ફરજિયાત સંજોગોની ગેરહાજરી સૂચવે છે અને આમ આવા નિવેદનો પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હતા.

૮.૪ સદર એક્ટની કલમ ૧૩૮બી નો ઉલ્લેખ કરતાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સદર એક્ટની કલમ ૧૩૮બી માં જણાવેલા સંજોગો હેઠળ તેમની તપાસ ન થઈ હોવાના સંજોગોમાં બિન-સાક્ષીઓના પુરાવા પર યોગ્ય રીતે આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

૮.૫ એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે જ્યારે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ આરોપીઓના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે તેમની સામે કોઈ ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી ન હતી અને આમ તેમને આરોપી બનાવવામાં આવ્યા ન હતા અને તેથી આવા નિવેદનોને આરોપીઓના નિવેદનો તરીકે ગણી શકાય નહીં અને તેથી સહ-આરોપી સામે પણ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હતા.

૯. ઉપરોક્ત દલીલોને ધ્યાને લેતાં, આ રિવિઝન એપિલિકેશનોના જૂથમાં આ કોર્ટની વિચારણા માટે નીચેના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે:

૧. શું, કથિત ગુનાની તારીખે વસ્તુઓની આયાત પર પ્રતિબંધ મૂકતા જાહેરનામાના અભાવે, તારીખ ૨૦મી જુલાઈ ૧૯૮૪ ના જાહેરનામા, જે તારીખ ૨૮મી ઓક્ટોબર ૧૯૮૪ ના જાહેરનામા દ્વારા સુધારવામાં આવ્યું હતું અને તારીખ ૮મી જૂન ૧૯૯૦ ના જાહેરનામા દ્વારા વધુ સુધારેલ હતું, તેનો ઉપયોગ એ આધારે કરી શકાયો હોત કે સદર જાહેરનામા વર્ષ ૧૯૬૯ માં બહાર પાડવામાં આવેલા મૂળ જાહેરનામાના માત્ર સુધારા હતા, જોકે સદર મૂળ જાહેરનામું ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ રેકર્ડ પર મૂકવામાં આવ્યું ન હતું,

જેથી એ સ્થાપિત કરી શકાય કે સદર જાહેરનામું પ્રશ્નવાળી વસ્તુઓની આયાત પર પ્રતિબંધ મૂકતું હતું.

૨. શું કોર્ટ સમક્ષ સાક્ષીઓ તરીકે દર્શાવવામાં આવેલા નિવેદન આપનારાઓની તપાસના અભાવે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો પર આધાર રાખવામાં કોર્ટ વ્યાજબી ઠરશે.

૩. શું કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ હેઠળ પુરાવો બને છે.

૪. શું કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળના નિવેદનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ અને ૨૯ ના હેતુ માટે પ્રસ્તુત છે.

૫. શું કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો જ્યારે સહ-આરોપી સામે વાપરવામાં આવે ત્યારે તે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ થી બાધિત થાય છે.

૬. શું આરોપીઓની અટકાયતની તારીખે, તેઓ વાસ્તવમાં તે ગુનાઓના આરોપી હતા કે જે પાછળથી ફરિયાદમાં તેમની સામે આરોપ મૂકવામાં આવ્યા હતા.

૭. શું વસ્તુઓ વિદેશી મૂળની હોવાનું સ્થાપિત કરતા સચોટ પુરાવાના અભાવે, વસ્તુઓ પર લગાવેલ માત્ર વિદેશી મૂળનો માર્ક એ વસ્તુઓ

વિદેશી મૂળની હતી તે વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવા માટે પૂરતો ગણાશે.

૮. કલમ ૧૩૭ હેઠળ મંજૂરી આપતાં પહેલાં મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી પાસેથી કઈ હદ સુધી વિચારણા કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે.

૧૦. બંને પક્ષોની દલીલો પર આગળ વધતાં પહેલાં, આધાર રાખવામાં આવેલા કેસ કાયદામાંથી ઉદ્ભવતા વિવિધ મુદ્દાઓ પરની કાનૂની સ્થિતિની ચર્ચા કરવી જરૂરી છે.

૧૧. પંચો (ઉપર મુજબ) માં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સહ-આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત તેમજ ન્યાયિક સિવાયની કબૂલાતની વિચારણા કરતી વખતે ઠરાવ્યું હતું કે ન્યાયિક સિવાયની કબૂલાત એ પ્રથમ દર્શનીય રીતે જ પુરાવાનો એક નબળો ભાગ છે અને સચોટ સંજોગોની સાંકળના અભાવે, દોષિત ઠરાવવાના હેતુ માટે તેના પર આધાર રાખવામાં અદાલતો અનિચ્છા ધરાવે છે. તેથી, અદાલતે સૌપ્રથમ એ ખાતરી કરવી જોઈએ કે શું ન્યાયિક સિવાયની કબૂલાત વિશ્વાસ પ્રેરિત કરે છે અને પછી એ શોધી કાઢવું જોઈએ કે શું તેને સમર્થન આપવા માટે રેકર્ડ પર અન્ય સચોટ સંજોગો ઉપલબ્ધ છે. સહ-આરોપીના કબૂલાતનામાના નિવેદનની વિચારણા કરતી વખતે અને ફકરા ૧૫ અને ૧૬ માં કેટલાક નિર્ણયો પર આધાર રાખતાં, અદાલતે એવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે સહ-આરોપીની કબૂલાત સંડોવતા કેસને હાથ ધરવાની

યોગ્ય રીત એ છે કે, સૌપ્રથમ, કબૂલાતને વિચારણામાંથી સંપૂર્ણપણે બાકાત રાખીને આરોપી વિરુદ્ધના પુરાવાને એકત્રિત કરવો અને જો તે વિશ્વસનીય માનવામાં આવે તો શું તેના આધારે સલામત રીતે દોષિત ઠરાવી શકાય તે જોવું. અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું હતું કે જો તે (પુરાવો) કબૂલાતથી સ્વતંત્ર રીતે વિશ્વસનીય હોય, તો પછી કબૂલાતની મદદ લેવી જરૂરી નથી. અદાલતે વધુમાં નોંધ્યું હતું કે એવા કેસો પણ ઉદ્ભવી શકે છે જ્યાં ન્યાયાધીશ અન્ય પુરાવાઓ જે સ્વરૂપમાં છે તેના પર જ કાર્યવાહી કરવા તૈયાર ન હોય, ભલે જો તેને માની લેવામાં આવે તો તે દોષિત ઠરાવવા માટે પૂરતો હોય. આવા સંજોગોમાં, ન્યાયાધીશ કબૂલાતની સહાય લઈ શકે છે અને અન્ય પુરાવાને ખાતરી આપવા માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને આમ કબૂલાતની મદદ વિના તેઓ જે સ્વીકારવા તૈયાર ન હતા તેને માનવા માટેના પોતાના કારણોને મજબૂત કરી શકે છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે હરિયરણ કુર્મી વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૧૮૪) પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે બંધારણીય બેન્ચે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ નો સંદર્ભ લીધો હતો અને અવલોકન કર્યું હતું કે સહ-આરોપીની કબૂલાત એ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ ના અર્થમાં પુરાવો નથી; તે ન તો એવું મૌખિક નિવેદન છે જેને અદાલત એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩(૧) મુજબ તેની સમક્ષ કરવાની પરવાનગી આપે છે અથવા જરૂરી બનાવે છે અને ન તો તે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩(૨) માં ઉલ્લેખિત પુરાવાની શ્રેણીમાં આવે છે

જે અદાલતના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરાયેલા તમામ દસ્તાવેજોને આવરી લે છે; તેમ છતાં પણ કલમ ૩૦ એવી જોગવાઈ કરે છે કે કબૂલાત માત્ર તેના કરનાર વિરુદ્ધ જ નહીં પરંતુ સહ-આરોપી વિરુદ્ધ પણ ધ્યાને લઈ શકાય છે; ભલે આવી કબૂલાત એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ દ્વારા સખત રીતે વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ પુરાવો ન હોઈ શકે, તેમ છતાં તે એક એવું તત્વ છે જેને ફોજદારી અદાલત દ્વારા ધ્યાને લઈ શકાય છે અને તે અર્થમાં, તેને બિન-તકનીકી રીતે પુરાવા તરીકે વર્ણવી શકાય છે, કલમ ૩૦ અદાલતને માત્ર કબૂલાત ધ્યાને લેવા સક્ષમ બનાવે છે, પરંતુ કબૂલાત ધ્યાને લેવી એ અદાલત માટે ફરજિયાત નથી. અદાલતે પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે સહ-આરોપી વિરુદ્ધ કબૂલાતને નક્કર પુરાવા તરીકે ગણી શકાય નહીં કે જ્યાં ફરિયાદપક્ષ એક આરોપીની કબૂલાત પર બીજા આરોપી વિરુદ્ધ આધાર રાખે છે, ત્યાં યોગ્ય અભિગમ એ છે કે આવા આરોપી વિરુદ્ધના અન્ય પુરાવાને ધ્યાને લેવો અને જો સદર પુરાવો સંતોષકારક જણાય અને અદાલત એવું ઠરાવવા તરફ વળે કે સદર પુરાવો સદર આરોપી વિરુદ્ધ ઘડવામાં આવેલા આરોપને ટકાવી રાખવા માટે સમર્થ છે, તો પછી અદાલત એ ખાતરી કરવાના હેતુથી કબૂલાત તરફ વળી શકે છે કે અન્ય પુરાવા પરથી તે જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માંગે છે તે સાચો છે. અદાલતે સ્પષ્ટતા કરી હતી કે ભલે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ ની જોગવાઈઓના કારણે કબૂલાતને સામાન્ય અર્થમાં પુરાવા તરીકે ગણી શકાય, પરંતુ વાસ્તવિકતા એ છે કે તે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ માં

વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબનો પુરાવો નથી. તેથી, આરોપી વિરુદ્ધના કેસનો નિકાલ કરતી વખતે, અદાલત સહ-આરોપીની કબૂલાતથી શરૂઆત કરી શકે નહીં; તેણે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા અન્ય પુરાવાથી શરૂઆત કરવી જોઈએ અને સદર પુરાવાની ગુણવત્તા અને અસરના સંબંધમાં પોતાનો અભિપ્રાય બાંધી લીધા પછી, સદર અન્ય પુરાવા પર ન્યાયિક મન જે દોષિત હોવાના નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા જઈ રહ્યું છે તેની ખાતરી મેળવવા માટે કબૂલાત તરફ વળવાની પરવાનગી છે.

૧૧.૧ એ નોંધવું જરૂરી છે કે પંચો (ઉપર મુજબ) માં આપવામાં આવેલો નિર્ણય ઈન્ડિયન પીનલ કોડ હેઠળના ગુના સાથે સંબંધિત હતો અને કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળનો ન હતો.

૧૧.૨. ક્રિમિનલ રિવિઝન એપિલિકેશન નં. ૩૮૧/૨૦૦૫ અને અન્ય સંબંધિત બાબતોમાં આ અદાલતે (કોરમ : રાજેશ શુક્લા, ન્યાયમૂર્તિ) કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ કરાયેલા નિવેદનોની ગ્રાહ્યતા પર વિચારણા કરી હતી. કે.આઇ. પપુત્રી વિ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર (એચ.ક્યુ.), સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ કલેક્ટોરેટ, કોચીન (૧૯૯૭) ૩ એસ.સી.સી. ૭૨૧; અબ્દુલ્લા વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (એ.આઇ.આર.) ૧૯૬૮ એસ.સી. ૮૩૨ અને ગુલામ હુસૈન શેખ ચૌગુલે વિ. એસ. રેનોલ્ડ્સ, સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ કસ્ટમ્સ, મરમગોવા (૨૦૦૨) ૧ એસ.સી.સી. ૧૫૫ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

૧૧.૩ ગુલામ હુસૈન (ઉપર મુજબ) માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો હતો કે શું કસ્ટમ્સ સત્તાવાળાઓએ, કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નિવેદન નોંધતી વખતે, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૧૬૪ હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલા રક્ષણાત્મક પગલાંનું પાલન કર્યું ન હતું. જોકે, સદર નિર્ણયમાં સીસીઈ વિ. ડંકન એગ્રો ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૫૩ નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો.

૧૧.૪ સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. પતીરા પેકેજિંગ (ફર્મ) અને અન્ય (ઉપર મુજબ) માં આ અદાલતે પ્રિવેન્શન ઓફ ફૂડ એડલ્ટરેશન એક્ટ, ૧૯૫૪ ની કલમ ૨૦(૧) અને એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧૪ ની વિચારણા કરતી વખતે ઠરાવ્યું હતું કે સદર એક્ટની કલમ ૨૦(૧) હેઠળ સંમતિ આપવી એ એક વહીવટી કૃત્ય છે અને અર્ધ-ન્યાયિક નથી. તેથી મંજૂરી આપવાના સમર્થનમાં વિગતવાર કારણો હોવા જરૂરી નથી. જે જરૂરી છે તે ગુનો રચતી મૂળભૂત હકીકતોનું વર્ણન છે અને એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧૪(ઇ) એવી ધારણા ઊભી કરે છે કે સત્તાવાર કૃત્ય નિયમિતપણે કરવામાં આવ્યું છે અને ધારણાનું ખંડન કરવા માટે તેનાથી વિરુદ્ધ સ્થાપિત કરવાનો બોજો આરોપી પર છે.

૧૨. આ રિવિઝન એપિલિકેશનોના જૂથમાં ઉદ્ભવતા આવા ઘણા સમાન પ્રશ્નોના જવાબો કે.આઈ. પવુન્ની વિ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર (એચ.ક્યુ.),

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ કલેક્ટોરેટ, કોચીન (૧૯૯૭) ૩ એસ.સી.સી. ૭૨૧ માં આપવામાં આવ્યા હતા જે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ ઉદ્ભવતા કેસ સાથે સંબંધિત છે, જે પંચો (ઉપર મુજબ) થી અલગ છે, જેમાં આઈપીસીની કલમ ૩૯૬ હેઠળ ઉદ્ભવતા કેસની વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને આમ કે.આઈ. પવુન્ની (ઉપર મુજબ) હાલના કેસની હકીકતો પર વધુ યોગ્ય રીતે લાગુ કરી શકાય છે જે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ પણ ઉદ્ભવે છે. કે.આઈ. પવુન્ની (ઉપર મુજબ) માં, હાલના કેસની જેમ જ, તેમની સામે આરોપ મૂકતાં પહેલાં ન્યાયનિર્ણયની કાર્યવાહી દરમિયાન વિવિધ વ્યક્તિઓના નિવેદનો, જેમાં પાછળથી આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવેલા લોકોનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે નોંધવામાં આવ્યા હતા. આવા સંજોગોમાં, ફ્કરા-૮ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કસ્ટમ્સ અધિકારી, જેમણે ન્યાયનિર્ણયની કાર્યવાહી દરમિયાન નિવેદન નોંધ્યું હતું, તેઓ તપાસ કરવાની મર્યાદિત સત્તા ધરાવતા હોવાથી અને સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૩ હેઠળ ચાર્જશીટ રજૂ કરવાની સત્તાઓથી વંચિત હોવાથી, પોલીસ અધિકારી નથી; આવું નિવેદન નોંધતી વખતે, તેઓ સદર એક્ટની જોગવાઈઓનું ઉદ્ધંધન થયું હતું કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે ન્યાયનિર્ણય અર્થે પુરાવા એકત્રિત કરવાની દીવાની કાર્યવાહીના સ્વરૂપના કૃત્યો સાથે સંકળાયેલા હતા. કે.આઈ. પવુન્ની (ઉપર મુજબ) ના ફ્કરા-૮ નો ઉપયોગી સંદર્ભ લઈ શકાય છે.

“પાનું ૮ – રમેશ ચંદ્ર મહેતા વિ. સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ
[(૧૯૬૯) ૨ એસ.સી.આર. ૪૬૧] માં આ અદાલતની
બંધારણીય બેન્ચે પાના નં. ૪૬૬ પર ઠરાવ્યું હતું કે કસ્ટમ્સ
અધિકારીઓને ખાસ કરીને કસ્ટમ્સ ડ્યુટીની વસૂલાત અને
દાણચોરી અટકાવવા સંબંધિત સત્તાઓ સોંપવામાં આવી છે અને
તે હેતુ માટે તેઓને વ્યાજબી શંકાના આધારે કોઈપણ વ્યક્તિની
ઝડતી લેવાની, સમન્સ પાઠવવાની, છુપાવેલ માલસામાન શોધી
કાઢવા માટે વ્યક્તિના શરીરનો એક્સ-રે કરાવવાની, જે વ્યક્તિ
સામે સદર એક્ટ હેઠળ ગુના માટે દોષિત હોવાની વ્યાજબી શંકા
અસ્તિત્વમાં હોય તેની ધરપકડ કરવાની, મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી સર્ચ
વોરંટ મેળવવાની, આવા મેજિસ્ટ્રેટના અધિકારક્ષેત્રની સ્થાનિક
મર્યાદામાં કોઈપણ સ્થળની ઝડતી લેવાની, પુરાવા આપવા અને
દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે વ્યક્તિઓને સમન્સ પાઠવીને માહિતી
એકત્ર કરવાની અને જમીનો નિર્ણય કરવાની સત્તા આપવામાં
આવી છે. તેઓ જકાતપાત્ર અથવા પ્રતિબંધિત માલની દાણચોરી
અટકાવવા અને તે માલની જમીનો નિર્ણય કરવા માટે આ
સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે છે. પુરાવા એકત્ર કરવા માટે કસ્ટમ્સ
અધિકારી દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ રજૂ કરવા અથવા પુરાવા
આપવા માટે સમન્સ બજાવવા માટે હકદાર છે અને આ રીતે
સમન્સ મેળવનાર વ્યક્તિ રૂબરૂમાં અથવા અધિકૃત એજન્ટ દ્વારા

હાજર રહેવા માટે બંધાયેલ છે, જેમ આવા અધિકારી નિર્દેશ આપી શકે છે, જે વિષય પર તેની પૂછપરછ કરવામાં આવે છે અથવા નિવેદન આપે છે તેના પર સત્ય જણાવવા અને જરૂરી હોય તેવા દસ્તાવેજો અને અન્ય વસ્તુઓ રજૂ કરવા માટે બંધાયેલ છે. સી કસ્ટમ્સ એક્ટની જોગવાઈઓનું પાલન કરાવવા માટે ધરપકડ કરવાની સત્તા, અટકાયત કરવાની સત્તા, ઝડતી લેવાની અથવા સર્ચ વોરંટ મેળવવાની સત્તા અને પુરાવા એકત્ર કરવાની સત્તા કસ્ટમ્સ અધિકારીને આપવામાં આવી છે. તેઓ મુખ્યત્વે જમીન અને દંડનો નિર્ણય કરવાના હેતુથી સદર એક્ટની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનની તપાસ કરવા માટે સત્તા ધરાવે છે. તેઓ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ચલાવવા યોગ્ય ગુનાની તપાસ કરવાની કોઈ સત્તા ધરાવતા નથી, કે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર (ટૂંકમાં, 'કોડ') ની કલમ ૧૭૩ હેઠળ રિપોર્ટ રજૂ કરવાની સત્તા ધરાવતા નથી. તેઓ માત્ર સક્ષમ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લેખિતમાં ફરિયાદ કરી શકે છે. ઉપરોક્ત કાયદો સદર એક્ટના પુરોગામી સી કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં રહેલ સિદ્ધાંત સદર એક્ટ હેઠળ કસ્ટમ્સ અધિકારી દ્વારા વાપરવામાં આવતી સત્તાઓને સમાન રીતે લાગુ પડે છે. સદર એક્ટ તેમની સત્તાઓમાં વધારો કરે છે. કસ્ટમ્સ અધિકારી પોલીસ અધિકારી નથી કે તેઓ કોડની કલમ ૧૭૩ હેઠળ ચાર્જશીટ ફાઈલ કરવા માટે સત્તા ધરાવતા નથી ભલે તેઓ

કોડની કેટલીક જોગવાઈઓ હેઠળ તપાસ જેવી પૂછપરછ કરે છે. તેમના કૃત્યો સદર એક્ટના ઉલ્લંઘનનો નિર્ણય કરવા અને તે હેઠળ નિર્ધારિત દંડ લાદવા માટે આગળની કાર્યવાહી કરવાના હેતુથી પુરાવા એકત્ર કરવાની દીવાની કાર્યવાહીના સ્વરૂપના છે જે કલમ ૧૦૮ ની પેટા-કલમ (૪) પરથી સ્વયં-સ્પષ્ટ થશે.”

૧૨.૧ કે.આઈ. પવુત્રી (ઉપર મુજબ) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે એ મુદ્દાનો પણ જવાબ આપ્યો હતો કે શું કોઈ વ્યક્તિ, જેનું નિવેદન તેને આરોપી તરીકે દર્શાવ્યા વિના દીવાની સ્વરૂપની કાર્યવાહીમાં નોંધવામાં આવ્યું હોય, તેને એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ ના અર્થમાં આરોપી ગણી શકાય. પ્રશ્નનો જવાબ આ રીતે આપવામાં આવ્યો હતો:

“૯. તે પ્રશ્ન એ છે કે; શું અપીલકર્તા એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ ના અર્થમાં ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ છે? આ પ્રશ્ન હવે કોઈ નવો વિવાદિત મુદ્દો રહ્યો નથી (રેસ ઇન્ટેગ્રા નથી). એ જોવામાં આવે છે કે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ હેઠળ "ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ" શબ્દોનો અર્થ સામાન્ય રીતે ૧૮૯૪ ના કોડ અને કોડના પ્રકરણ ૧૨ માં કોન્સિડેરેબલ ગુનાની તપાસ શરૂ કરવા માટે સંદર્ભિત છે. આ કેસના હેતુ માટે, કોડ હેઠળ વ્યક્તિ ક્યારે ગુનાનો આરોપી બને છે તે અંગે વિગતવાર વિચારણા કરવી જરૂરી નથી. એટલું જણાવવું પૂરતું છે કે એક સકારણ ચુકાદામાં, આ

અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચે ડિરેક્ટોરેટ ઓફ એન્ફોર્સમેન્ટ વિ. દીપક મહાજન અને અન્ય [(૧૯૯૪) ૩ એસ.સી.સી. ૪૪૦] માં આ પ્રશ્નની વિગતવાર વિચારણા કરી હતી, જેથી હવે તેના પર ઊંડાણપૂર્વક વિચારવાની જરૂરિયાત રહેતી નથી. તેમાં, પ્રશ્ન એ હતો કે શું, જ્યારે વ્યક્તિએ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કર્યું હતું અને ફોરેન એક્સચેન્જ રેગ્યુલેશન એક્ટની કલમ ૩૮ હેઠળ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે શું મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કોડની કલમ ૧૬૭(૨) હેઠળ તેની અટકાયતને અધિકૃત કરવાની અધિકારક્ષેત્રતા હતી. તે સંબંધમાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જે વ્યક્તિએ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કર્યું હતું તે ગુનાનો આરોપી હતો અને તેથી, તે મેજિસ્ટ્રેટને તે વ્યક્તિને ન્યાયિક કસ્ટડીમાં રિમાન્ડ કરવા માટે કોડ હેઠળ આગળ વધવાની સત્તા આપે છે. ફેરા હેઠળની પૂછપરછના સંબંધમાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તા એક એવી વ્યક્તિ હતી જેણે તેની જોગવાઈઓનું ઉદ્ધંધન કર્યું હોવાનું વ્યાજબી રીતે માનવામાં આવ્યું હતું અને ફેરાની કલમ ૩૫(૧) હેઠળ અટકાયત કરવામાં આવી હતી; તે તબક્કે તે ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ ન હતો જોકે અધિકારી એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ હેઠળ સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ હતા અને અપીલકર્તા દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાના નિવેદનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ હેઠળ અગ્રાહ્ય ન હતા.

વાસ્તવિકતામાં, સદર એક્ટ અથવા સી કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળના ઘણા કેસોમાં આ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલો તે સુસંગત અભિપ્રાય હતો. તેથી, તેને વિગતવાર પુનરાવર્તિત કરવાની હવે જરૂર નથી. કસોટી એ છે કે જ્યારે અપીલકર્તા દ્વારા સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નિવેદન આપવામાં આવ્યું ત્યારે શું તે ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ હતો. જ્યારે અપીલકર્તાને સમન્સ જારી કરવામાં આવ્યું અને તેનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું, ત્યારે અપીલકર્તા સી કસ્ટમ્સ એક્ટ અથવા સદર એક્ટની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરવાની વ્યાજબી શંકા ધરાવતી વ્યક્તિ હતો. જે મેજિસ્ટ્રેટે અપીલકર્તાને ટ્રાયલ માટે કમિટ કર્યો હતો તેમણે કસ્ટમ્સના યોગ્ય અધિકારી દ્વારા કલમ ૧૩૫ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરવામાં ન આવી ત્યાં સુધી અપીલકર્તા સામે કલમ ૧૩૫ હેઠળના ગુનાની નોંધ (કોગ્નિઝન્સ) લીધી ન હતી. તેથી, જે તબક્કે સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ કસ્ટમ્સ દ્વારા સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ પૂછપરછ હાથ ધરવામાં આવી હતી, તે સમયે અપીલકર્તા એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ ના અર્થમાં ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ ન હતો.”

(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

“૧૦. આમ તે સ્પષ્ટ થશે કે જ્યારે અપીલકર્તાએ ૬ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૮૦ ના રોજ બપોરે ૧.૦૦ વાગ્યે સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ કસ્ટમ્સ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૨ ની કચેરીમાં સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮

હેઠળ પોતાનું નિવેદન આપ્યું ત્યારે તે સદર એક્ટ હેઠળ ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ ન હતો. પ્રશ્ન પછી એ ઉપસ્થિત થાય છે કે: અપીલકર્તા ક્યારે ગુનાનો આરોપી બન્યો? આ અદાલતે વીરા ઈબ્રાહિમ વિ. ધી સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર [(૧૯૭૬) ૨ એસ.સી.સી. ૩૦૨] માં ફકરા ૯ માં ઠરાવ્યું હતું કે આવો આરોપ કે જે તેને આવી વ્યક્તિનું સ્વરૂપ આપશે તે ત્યારે જ લાગ્યો હતો જ્યારે આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ દ્વારા સદર એક્ટની કલમ ૧૩૫(એ) અને કલમ ૧૩૫(બી) હેઠળ ગુનાઓ આચર્યાની ફરિયાદ કરતી તેની સામે ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તે કેસમાં અપીલકર્તાની શરૂઆતમાં બોમ્બે પોલીસ એક્ટની કલમ ૧૨૪ હેઠળ ગુનો કર્યાની શંકાના આધારે ૧૨મી ડિસેમ્બર, ૧૯૬૭ ના રોજ પોલીસ દ્વારા ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને ટ્રકમાં રહેલા પેકેજોનું પંચનામું પણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ પોલીસે કોઈ કેસ નોંધ્યો ન હતો કે કોઈ એફ.આઈ.આર. દાખલ કરી ન હતી કે પોલીસે પેકેજો ખોલ્યા ન હતા કે તેમાં પેક કરેલા માલની યાદી પણ બનાવી ન હતી. તેઓએ આગળની કાર્યવાહી પડતી મૂકી પરંતુ કસ્ટમ્સ સત્તાવાળાઓને જાણ કરી, જેમણે પેકેજો ખોલ્યા અને તપાસ કરતાં તે દાણચોરીનો માલ હોવાનું જણાતાં, પંચનામા હેઠળ તેને જપ્ત કર્યો. તેઓએ કાયદાની જરૂરિયાતોનું યોગ્ય પાલન કર્યા પછી અપીલકર્તા અને અન્ય લોકોને કસ્ટડીમાં લીધા. કસ્ટમ્સ

ઈન્સ્પેક્ટરે અપીલકર્તાની પૂછપરછ કરી અને સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ તેનું નિવેદન નોંધ્યું. ત્યારબાદ, તેના પર સદર એક્ટની કલમ ૧૩૫ હેઠળના ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે કસ્ટમ્સ અધિકારીઓએ તેનું નિવેદન નોંધ્યું ત્યારે તે ગુનાનો આરોપી હતો અને તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૦(૩) હેઠળ પ્રતિબંધિત પુરાવા આપવાની ફરજના દબાણ હેઠળ હતો. આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે તે સમયે તે ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ ન હતો અને કબૂલાત અગ્રાહ્ય ન હતી. પરંતુ હકીકતો પર તે કેસમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કબૂલાત દોષારોપણ કરનારી ન હતી પરંતુ તેને ગુનામાંથી મુક્ત કરનારી હતી. તેથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે રાજ્ય દ્વારા સદર નિવેદનનો ઉપયોગ કરી શકાય નહીં. જોકે, અન્ય પુરાવા પર, કલમ ૧૩૫ હેઠળ દોષિત ઠરાવવાનું બહાલ રાખવામાં આવ્યું હતું. રમેશ ચંદ્ર મહેતાના કેસનો સિદ્ધાંત લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.”

“૧૧. મકબૂલ હુસૈન વિ. ધી સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે [(૧૯૫૩) એસ.સી.આર. ૭૩૦] માં, અન્ય એક બંધારણીય બેન્ચે ઠરાવ્યું હતું કે સી કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળના અધિકારીઓની શ્રેણી પોલીસ અધિકારીઓ જેવી નથી. તે અધિનિયમ દાણચોરી અટકાવવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો. કસ્ટમ્સ અધિકારીઓને સી કસ્ટમ્સ એક્ટ

હેઠળ ગુનો કર્યો હોવાની વ્યાજબી શંકા ધરાવતી વ્યક્તિઓની ધરપકડ કરવાની સત્તા છે પરંતુ ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને તરત જ નજીકના મેજિસ્ટ્રેટ અથવા કસ્ટમ્સ કલેક્ટર સમક્ષ લઈ જવી પડે છે. મેજિસ્ટ્રેટ આવી વ્યક્તિઓને જેલમાં મોકલવા અથવા મેજિસ્ટ્રેટને કસ્ટમ્સના યોગ્ય અધિકારી સાથે સંપર્ક કરવા સક્ષમ બનાવવા માટે જરૂરી હોય તેટલા સમય માટે પોલીસની કસ્ટડીમાં રાખવાનો હુકમ કરવા સત્તા ધરાવે છે. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ વિ. બરકત રામ [(૧૯૬૨) ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૮] માં ત્રણ જજોની બેન્ચે બહુમતીથી ઠરાવ્યું હતું કે કસ્ટમ્સ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલી કબૂલાત અને લેન્ડ કસ્ટમ્સ એક્ટ, ૧૯૨૪ હેઠળ આવી કબૂલાતના આધારે દોષિત ઠરાવવાનું માન્ય ગણવામાં આવ્યું હતું. બહુમતી અભિપ્રાયને રમેશ ચંદ્ર મહેતાના કેસમાં અને ઇલિયાસના કેસમાં મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. ચુકાદામાં નીચેની ચાર બાબતો નક્કી કરવામાં આવી હતી અને ઇલિયાસ કેસ (ઉપર મુજબ) માં મંજૂર કરવામાં આવી હતી: “(૧) પોલીસ એ ગુનાની રોકથામ અને શોધ માટેનું એક સાધન છે જે પોલીસ રાખવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ કહી શકાય. કસ્ટમ્સ અધિકારીઓની સત્તાઓ વાસ્તવમાં આવા હેતુ માટે નથી અને તે માલની દાણચોરી તપાસવા અને કસ્ટમ્સ ડ્યુટીની યોગ્ય વસૂલાત કરવા માટે અને જેના પર ડ્યુટી ચૂકવવામાં આવી હતી તે માલની જપ્તી કરીને અને દંડ લાદીને

દેશની આવકના હિતમાં લેવાના પગલાં નક્કી કરવા માટે છે. (૨)

કસ્ટમ્સ સ્ટાફે માત્ર તે ગુનાઓના સંબંધમાં રિપોર્ટ કરવાનો હોય છે જેનો નિકાલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરવાનો હોય છે. તેથી, કસ્ટમ્સ અધિકારી મુખ્યત્વે ગુનાની શોધ અને સજા સાથે સંકળાયેલા નથી પરંતુ તેઓ માત્ર માલની દાણચોરીની શોધ અને નિવારણ તથા કસ્ટમ્સ ડ્યુટીની વસૂલાતનું રક્ષણ કરવામાં રસ ધરાવે છે. (૩)

કસ્ટમ્સ અધિકારીઓને આપવામાં આવેલી ઝડતી વગેરેની સત્તાઓ મર્યાદિત સ્વરૂપની છે અને રાજ્યની આવકનું રક્ષણ કરવાનો મર્યાદિત ઉદ્દેશ ધરાવે છે અને કાયદો પોતે જ કસ્ટમ્સ અધિકારીઓથી વિપરીત પોલીસ અધિકારીઓનો ઉદ્દેશ કરે છે.

(૪) જો કસ્ટમ્સ અધિકારી કલમ ૧૭૧એ હેઠળ પુરાવા લે છે અને ગુનાની કબૂલાત થાય છે, તો એવું કહેવું ઘણું વધારે પડતું હશે કે તે નિવેદન પોલીસ અધિકારી સમક્ષની કબૂલાત છે કારણ કે પોલીસ અધિકારી ક્યારેય ન્યાયિક રીતે કાર્ય કરતા નથી અને તેમની સમક્ષની કોઈ કાર્યવાહી ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમો ૧૮૩ અને ૨૨૮ ના હેતુ માટે અથવા અન્ય કોઈ હેતુ માટે ન્યાયિક કાર્યવાહી માનવામાં આવતી નથી.”

તે કેસમાં જ્યારે કબૂલાતનામાના નિવેદનો પર પુરાવા તરીકે આધાર રાખવાની માંગ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે એવો વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે તે એપિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૫ હેઠળ

અગ્રાહ્ય છે. આ અદાલતે વાંધાને ફગાવી દીધો હતો અને ઠરાવ્યું હતું કે તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સદર એક્ટ હેઠળ કસ્ટમ્સ અધિકારીઓ પોલીસ અધિકારીઓ નથી. તે જ રીતે, રમેશ ચંદ્ર મહેતા (ઉપર મુજબ) માં બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૦(૩) ના ઉલ્લંઘનના આધારે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૫ હેઠળ ગ્રાહ્યતા અંગેના વાંધાઓને ફગાવી દેવામાં આવ્યા હતા.

તે પછી પ્રશ્ન એ છે કે: શું એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ હેઠળની કબૂલાત ધમકી, બળજબરી અથવા લાલચ વગેરે દ્વારા મેળવવામાં આવી હતી અને તેથી તે પુરાવામાં અગ્રાહ્ય છે? વલ્લભદાસ લીલાધર કેસ (ઉપર મુજબ) માં બંધારણીય બેન્ચે ઠરાવ્યું હતું કે કસ્ટમ્સ સત્તાવાળાઓ સમક્ષ કરાયેલા નિવેદનોનો ઉપયોગ ફરિયાદપક્ષના કેસના સમર્થનમાં કરવામાં આવ્યો હતો. તે હેઠળની કબૂલાત આરોપ સાબિત કરવા માટે પુરાવો બની હતી. પાના નં. ૮૫૮ પર એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કસ્ટમ્સ સત્તાવાળાઓને કલમ ૨૪ હેઠળ સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિઓ ગણવી જોઈએ. જો તે સાબિત થાય કે તેઓ લાલચ, ધમકી અથવા વચન દ્વારા કરાવવામાં આવ્યા હતા તો ફોજદારી ટ્રાયલમાં નિવેદનો અગ્રાહ્ય રહેશે. જોકે, તે કેસની હકીકતો પર એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે નિવેદનો કોઈપણ ધમકી, લાલચ અથવા વચન દ્વારા મેળવવામાં

આવ્યા ન હતા. પાછી ખેંચેલી કબૂલાતના આધારે દોષિત ઠરાવવાનું બહાલ રાખવામાં આવ્યું હતું. તે પછી પ્રશ્ન એ છે કે: શું સદર એક્ટ હેઠળની સત્તા ખાસ કરીને કલમ ૧૦૮ ના કારણે, અપીલકર્તાનું નિવેદન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ હેઠળ અગ્રાહ્ય છે? પર્સી રૂસ્તમજી બસ્તા વિ. ધી સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર [એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૧૦૮૭] માં, બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચે એ પ્રશ્નની વિચારણા કરી હતી કે શું સદર એક્ટ હેઠળની પૂછપરછ દરમિયાન પુરાવા નોંધવાના કારણે નિવેદનને સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિઓ તરફથી મળેલા દબાણપૂર્વકના નિવેદનો તરીકે ગણવામાં આવશે જેથી તે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ હેઠળ અગ્રાહ્ય બની જાય. ચુકાદાના ફરરા ૨૦ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એ બાબતે કોઈ વિવાદ ન હતો કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫, જેમણે કબૂલાત નોંધી હતી, તેઓ સદર એક્ટ હેઠળ સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ હતા. પરંતુ પ્રશ્ન એ હતો કે શું, જ્યારે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫ એ અપીલકર્તાનું ધ્યાન એ હકીકત તરફ દોર્યું કે પૂછપરછ એ એક ન્યાયિક કાર્યવાહી છે જેને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૯૩ લાગુ પડે છે અને અપીલકર્તા સત્ય બોલવા માટે બંધાયેલ છે, ત્યારે શું તેને સદર કલમ હેઠળ સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ તરફથી આવતી ધમકી, લાલચ અથવા વચન ગણી શકાય. ફરરા ૨૪ માં તેની વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે

"સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ સમન્સ પાઠવવામાં આવેલી વ્યક્તિને કાયદા દ્વારા જ કહેવામાં આવે છે કે ફોજદારી કાર્યવાહીની ધમકી હેઠળ તે જે જાણે છે તે બોલવા અને સત્યતાપૂર્વક જણાવવા માટે બંધાયેલ છે. પરંતુ એ નોંધવું જોઈએ કે સત્ય બોલવાની ફરજ, ભલે તે ધમકી સમાન હોઈ શકે, તે નિવેદન નોંધનાર અધિકારી તરફથી નહીં, પરંતુ કાયદાની જોગવાઈઓમાંથી જ ઉદ્ભવી હતી. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ હેઠળ ધમકી બનવા માટે જે જરૂરી છે તે એ છે કે તે સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ તરફથી આવવી જોઈએ. અમારી સમક્ષના કેસમાં ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫, જેમણે નિવેદન નોંધ્યું હતું અથવા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૯, જેઓ કાર્યવાહીનું માર્ગદર્શન કરી રહ્યા હતા, તેમના તરફથી આવી કોઈ ધમકી આવી ન હતી. તેનાથી વિપરીત, નિવેદન નોંધનાર અધિકારીઓ અપીલકર્તાના ધ્યાને કાયદાની જોગવાઈઓ લાવીને માત્ર તેમની ફરજ બજાવી રહ્યા હતા. જો ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫ એ અપીલકર્તાનું ધ્યાન એ હકીકત તરફ ન દોર્યું હોત કે તેમના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી પૂછપરછ ન્યાયિક કાર્યવાહી માનવામાં આવે છે, જેને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૯૩ લાગુ પડે છે, તો પણ જો તે ખોટો પુરાવો આપે તો તેની સામે કાર્યવાહી થવાના વધારાના જોખમ સાથે સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ સમન્સ પાઠવવામાં આવે ત્યારે અપીલકર્તા સત્ય બોલવા માટે બંધાયેલ હતો." વધુમાં

એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે "સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ તરફથી આવતી દરેક ધમકી, લાલચ અથવા વચન પણ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ થી બાધિત થતું નથી. બાધ આકર્ષવા માટે, તે એવી લાલચ, ધમકી અથવા વચન હોવું જોઈએ, જે આરોપીને એવું માનવા તરફ દોરી જાય કે "તે આપીને તે તેની સામેની કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં કોઈ લાભ મેળવશે અથવા સાંસારિક સ્વરૂપના કોઈપણ અનિષ્ટને ટાળશે". અમારી સમક્ષના કેસમાં, અપીલકર્તાને શું કહેવામાં આવ્યું છે? તેને કહેવામાં આવ્યું છે કે કાયદો તેને સત્ય જણાવવા માટે કહે છે અને જો તે સત્ય નહીં જણાવે, તો ખોટો પુરાવો આપવા બદલ તેની સામે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૯૩ હેઠળ કાર્યવાહી થઈ શકે છે". તેમાં અપીલકર્તાની એવી દલીલ હતી કે તેને એવી ધમકી હેઠળ નિવેદન આપવાની ફરજ પાડવામાં આવી હતી કે અન્યથા તેની માતા અને બીજા ભાઈ સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે. તેણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે તેને એવી માન્યતા પર નિવેદન આપવા માટે લલચાવવામાં આવ્યો હતો કે તેનો ઉપયોગ માત્ર બીજા આરોપી સામે જ કરવામાં આવશે અને તેની સામે નહીં. તેમાં અપીલકર્તાની આ દલીલોને ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ બંને દ્વારા અવિશ્વસનીય ગણવામાં આવી હતી. તેથી, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો એમ માની લેવામાં આવે કે ત્યાં કોઈ લાલચ અથવા ધમકી હતી, તો પણ તેમાં અપીલકર્તા પાસે

એવું માનવા માટે કોઈ આધાર ન હતો કે નિવેદન આપીને તે કોઈ લાભ મેળવશે અથવા જે કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં કસ્ટમ્સ અધિકારીઓ દ્વારા પૂછપરછ કરવામાં આવી રહી હતી તેના સંદર્ભમાં કોઈ અનિષ્ટને ટાળશે. તેથી, આ આધારે પણ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ લાગુ પડતી નથી. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત આ કેસની હકીકતોને સીધો લાગુ પડે છે. અપીલકર્તા હકીકતો સાચી રીતે જણાવવાની કાનૂની ફરજ હેઠળ હતો અન્યથા તે કાર્યવાહી માટે જવાબદાર બનત. ધમકી કાયદામાંથી ઉદ્ભવે છે અને તે કાયદાની છે અને અધિકારીઓએ માત્ર કાયદાનું પાલન કરાવ્યું હતું. તેની પત્નીને સંડોવી દેવાની ધમકી અંગેના આક્ષેપો પાછળથી ઉપજાવી કાઢેલા હતા અને જ્યારે તે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થયો અને જામીન મેળવ્યા ત્યારે તેણે તેનો ઉલ્લેખ કર્યો ન હતો.

“આમ તે સ્પષ્ટ થશે કે કસ્ટમ્સ અધિકારીઓને કલમ ૧૦૮ હેઠળ પુરાવા નોંધવાની સત્તા આપતા સદર એક્ટનો ઉદ્દેશ સદર એક્ટની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘન અથવા દાણચોરીનો માલ છુપાવવા અથવા એક્સાઈઝ ડ્યુટી ટાળવાની માહિતી એકત્ર કરવાનો છે જેથી તેઓ સદર એક્ટની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનની સાબિતીના પુરાવા એકત્ર કરી શકે જેથી દાણચોરીના માલની જપ્તી અથવા સદર એક્ટ હેઠળ દંડ લાદવા વગેરેની આગળની કાર્યવાહી માટે પગલાં લઈ શકાય. કાયદાની સત્તાના આધારે, સદર એક્ટ હેઠળ

સત્તાઓનો ઉપયોગ કરનાર અધિકારી એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ ના અર્થમાં સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ છે. [૧] જોકે સત્તાધિકારી/અધિકારી સદર એક્ટ હેઠળ ગુનો કર્યો હોવાની શંકાના આધારે વ્યક્તિનું નિવેદન નોંધી શકે છે, તેમ છતાં આવી વ્યક્તિ આપમેળે સદર એક્ટ હેઠળ ગુનાની આરોપી વ્યક્તિ બનતી નથી. [૨] તે સદર એક્ટ હેઠળ ગુનાનો આરોપી ત્યારે જ બને છે જ્યારે સક્ષમ કસ્ટમ્સ અધિકારી દ્વારા સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી કોર્ટમાં અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ગુનાની નોંધ (કોગ્નિઝન્સ) લેવા માટે ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવે અને સમન્સ જારી કરવામાં આવે. ત્યારબાદ, તે ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ બને છે. [૩] સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળની પૂછપરછ દરમિયાન અથવા જમીની કાર્યવાહી દરમિયાન ગુનો કર્યો હોવાની શંકા ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા નોંધાયેલું અથવા આપવામાં આવેલું નિવેદન આપનાર વ્યક્તિ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ ના અર્થમાં ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ નથી. [૪] જોકે કસ્ટમ્સ અધિકારી એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ ના અર્થમાં સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ છે, તેમ છતાં નિવેદન નોંધવાની કાનૂની ફરજના કારણે અથવા સમન્સ જારી થયા પછી કે અપીલકર્તાના આત્મસમર્પણ પછી હાજર થઈને આરોપી દ્વારા સ્વેચ્છાએ નિવેદન આપવામાં આવ્યું હોવાથી, આવા નિવેદનને ધમકી, લાલચ અથવા વચન દ્વારા મેળવવામાં આવ્યું હોવાનું કહી

શકાય નહીં. [૫] કલમ ૧૦૮ અને ઝડતી તથા જમીને લગતી અન્ય સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ પુરાવા એકત્ર કરવાનું કાર્ય માત્ર દાણચોરીના માલની જમી અને દંડ લાદવા માટે આગળના પગલાં લેવાના હેતુ માટે જ છે. [૬] કલમ ૧૩૫ અથવા અન્ય સંબંધિત કાયદાઓ હેઠળ કાર્યવાહી માટે કસ્ટમ્સ અધિકારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ પર તે જ પુરાવો પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે.”
(ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૩. પાછું ખેંચી લેવાયેલું કબૂલાતનામાનું નિવેદન અન્ય કોઈપણ સ્વતંત્ર પુરાવાથી સમર્થન મેળવવાની જરૂર રાખે છે કે નહીં તે પ્રશ્નનો જવાબ આ રીતે આપવામાં આવ્યો હતો:

“૨૫. આમ એ જોવામાં આવશે કે ફરિયાદપક્ષના કેસને સાબિત કરવા અથવા આરોપીને દોષિત ઠરાવવા માટે સદર બાબતને આધાર બનાવવા માટે પાછી ખેંચાયેલી કબૂલાત પર આધાર રાખવા માટે એવિડન્સ એક્ટ હેઠળ કોઈ પ્રતિબંધ નથી. પ્રથા અને વિવેકબુદ્ધિ એવી અપેક્ષા રાખે છે કે પાછી ખેંચાયેલી કબૂલાતને સમર્થન આપવા માટે કોઈ અન્ય હકીકતો અને સંજોગો છે કે કેમ તે શોધી કાઢવા માટે અદાલત ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાની તપાસ કરી શકે છે. કબૂલાતનામાના નિવેદનમાં સમાવિષ્ટ દરેક વિગતને સમર્થન આપવા માટે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા

રજૂ કરાયેલા સ્વતંત્ર પુરાવાથી સમર્થન હોવું જરૂરી નથી. અદાલતે એ તપાસવાની જરૂર છે કે શું કબૂલાતનામાનું નિવેદન સ્વેચ્છિક છે; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું તે ધમકી, દબાણ અથવા વચન દ્વારા મેળવવામાં આવ્યું ન હતું. જો અદાલત પુરાવા પરથી સંતુષ્ટ થાય કે તે સ્વેચ્છિક હતું, તો પછી તેણે નિવેદન સાચું છે કે કેમ તે તપાસવાની જરૂર છે. જો અદાલત પુરાવાની તપાસ કરતાં એવું શોધી કાઢે છે કે પાછી ખેંચાયેલી કબૂલાત સાચી છે, તો દોષારોપણ કરનારા ભાગના તે અંશ પર દોષિત ઠરાવવા માટે આધાર રાખી શકાય છે. જોકે, વિવેકબુદ્ધિ અને પ્રથા એવી માંગ કરે છે કે અદાલત ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા અન્ય પુરાવાઓમાંથી સમર્થન મેળવીને ખાતરી મેળવશે.” (ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૪. કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ અને એનડીપીએસ એક્ટની કલમ ૬૭ હેઠળ નોંધાયેલ આરોપીનું નિવેદન દોષિત ઠરાવવા માટે કોઈ સમર્થનની જરૂર વગર એકમાત્ર આધાર બની શકે છે તે કાયદાનો સિદ્ધાંત હુસેન ભીનુ મલાદ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને અન્ય (૨૦૦૩ (૨) જી.એલ.એચ. ૭૦૫) (ફકરો-૨૫.૧૨) માં પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૫. બાજી અબ્દુલ્લા હાજી ઈબ્રાહિમ માંધરા અને અન્ય વિ. સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ કસ્ટમ્સ, ભુજ અને અન્ય (૧૯૯૨ (૧) જી.એલ.એચ. ૭૫) માં,

આ અદાલતે કાયદાના તે સિદ્ધાંતનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે કલમ ૧૦૮ હેઠળનું નિવેદન, ભલે પાછું ખેંચાયેલું હોય, તેમ છતાં જો અદાલત તેને વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર માને તો દોષિત ઠરાવવાનો આધાર બની શકે છે (ફકરો-૨). બાજી અબ્દુલ્લા હાજી ઇબ્રાહિમ માંધરા એ મુખ્યત્વે કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળના ગુનાના સંબંધમાં કલમ ૪૩૮(૨) હેઠળના જામીન હુકમ સાથે સંબંધિત કેસ હતો.

૧૬. નરેશ જે. સુખવાણી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૯૫ સપ્લી. (૪) એસ.સી.સી. ૬૬૩) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે બેવડા કાયદાકીય સિદ્ધાંતનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે; (૧) કસ્ટમ્સ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલું નિવેદન એ સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધવામાં આવેલું નિવેદન નથી અને તે કસ્ટમ્સ અધિકારીઓ દ્વારા કલમ ૧૦૮ હેઠળ એકત્રિત કરાયેલ એક મહત્વપૂર્ણ પુરાવો છે; અને (૨) જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલું આપું નિવેદન માત્ર પોતાને જ નહીં, પરંતુ અન્ય વ્યક્તિને પણ દોષિત ઠેરવે છે, ત્યાં એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળ અન્ય વ્યક્તિ સામે તેનો નક્કર પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરી શકાય છે.

૧૭. આમ, કાયદો સુસ્થાપિત છે કે જે વ્યક્તિને પાછળથી આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવી હોય, પરંતુ કલમ ૧૦૮ હેઠળ આપું નિવેદન નોંધવાની તારીખે તે આરોપી ન હતી, તેનું નિવેદન એ આરોપીનું નિવેદન નથી અને

આવું નિવેદન નોંધનાર અધિકારી પોલીસ અધિકારી નથી અને કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરનાર કથિત વ્યક્તિ પર યોગ્ય જવાબદારી નક્કી કરવા માટે કસ્ટમ્સ એક્ટની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનની ખાતરી કરવા માટે ન્યાયનિર્ણયની કાર્યવાહીમાં આવું નિવેદન નોંધે છે. આમ તેઓ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર અથવા ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટના અર્થમાં પોલીસ અધિકારીઓ નથી અને પરિણામે, પોલીસ અધિકારી દ્વારા નિવેદન નોંધવાના કિસ્સામાં લાગુ પડતા કોઈ નિયંત્રણો કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર અથવા ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ અથવા ફોજદારી ટ્રાયલ સાથે સંબંધિત હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ લાગુ પડશે નહીં. આવા નિવેદનો જો ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૮ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૪ હેઠળ અન્યથા પ્રસ્તુત હોય તો પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે અને જો અદાલત સમક્ષના પુરાવાની મૂલવણી કરતાં નિવેદનો વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર જણાય તો તે દોષિત ઠરાવવાનો એકમાત્ર આધાર બની શકે છે. કલમ ૧૦૮ હેઠળ અથવા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ સમાન સંજોગોમાં નિવેદન આપનાર વ્યક્તિ આરોપી ન હોવાથી, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ લાગુ કરવાની અદાલતની સત્તાઓ પર કોઈ નિયંત્રણો હોઈ શકે નહીં કારણ કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ પાછળથી આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવેલી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત એ આરોપીની કબૂલાત નથી, પરંતુ ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ ન્યાયનિર્ણયના હેતુ માટેનું માત્ર એક નિવેદન છે. પાછી ખેંચાયેલી

કબૂલાત, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૯ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૪ માં પૂરા પાડવામાં આવેલા અપ્રસ્તુત બનાવતા સંજોગોના અભાવે, પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે. જો કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ તેનું નિવેદન નોંધવાની તારીખે વ્યક્તિને કોઈ સમન્સ / વોરંટ / પ્રક્રિયા જારી કરવામાં આવી ન હોય, તો આવી વ્યક્તિ આરોપી નથી અને પરિણામે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર અથવા એવિડન્સ એક્ટ અથવા અન્ય કોઈપણ સમાન કાયદા હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલા આરોપી વ્યક્તિના કિસ્સા જેવા કોઈ નિયંત્રણો આવા કેસમાં લાગુ પડશે નહીં.

૧૮. અદાલત હવે એ પ્રશ્નની વિચારણા કરી શકે છે કે શું અદાલત સમક્ષ સાક્ષી તરીકે દર્શાવવામાં આવેલા નિવેદન આપનારાઓની તપાસના અભાવે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો પર આધાર રાખવામાં અદાલત વ્યાજબી ઠરશે. શરૂઆતમાં જ, એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ સ્વીકૃતિઓ, અદાલત દ્વારા ધ્યાને લેવા યોગ્ય હકીકતો અને દસ્તાવેજો અંગેની ધારણાઓ માટે જોગવાઈ કરે છે. એવિડન્સ એક્ટ એવા કેટલાક સંજોગો માટે પણ જોગવાઈ કરે છે કે જેના હેઠળ હકીકતો સાબિત કરવાની જરૂર નથી. આ અદાલત એવી હકીકતો સાથે સંબંધ ધરાવતી નથી કે જેની સાબિતી કાયદાના આદેશ દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવી છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કાયદો એવો આદેશ આપે છે કે અમુક સંજોગોમાં, હકીકતો સાબિત થયેલી માનવામાં આવે છે અને આવી હકીકતો સાબિત કરવા માટે કોઈ વધારાના પુરાવાની

જરૂર નથી, તો પછી સદર હકીકતોની સાબિતીમાંથી મુક્તિ આપતી વિશિષ્ટ જોગવાઈઓ અનુસાર આવી હકીકતોનો નિકાલ કરવો જરૂરી છે. આ અદાલત, વાસ્તવમાં, દસ્તાવેજોની વિગતો એટલે કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો સાથે સખત રીતે સંબંધ ધરાવે છે જેના સંબંધમાં તેની વિગતોની સાબિતીમાંથી મુક્તિ આપતો કાયદામાં કોઈ આદેશ નથી. ઉપરોક્ત સ્પષ્ટતા સાથે, આ અદાલત ઉપર ઉલ્લેખિત પ્રશ્નની તપાસ કરવા આગળ વધી શકે છે.

૧૮.૧ હરિચરણ (ઉપર મુજબ) માં દર્શાવ્યા મુજબ માત્ર એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ હેઠળ આવતા નિવેદનો જ પુરાવો બનશે અને સદર એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ કરવામાં આવેલું નિવેદન તેના કરનાર અથવા તેનાથી વાકેફ લોકોની તપાસ કર્યા વિના પુરાવાનો ગ્રાહ્ય ભાગ છે એવા વિભાગના કેસના અભાવે, કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળ દાખલ કરાયેલી ફરિયાદમાં ગુનો સાબિત કરવા માટે આવા નિવેદન પર આધાર રાખી શકાય કે કેમ તેની તપાસ કરવી જરૂરી છે.

૧૮.૨ કેસની હકીકતોમાં એવિડન્સ એક્ટની પ્રયોજ્યતા અંગે વિભાગ દ્વારા કોઈ વિવાદ કરવામાં આવ્યો નથી. તેમજ વિભાગનો એવો કેસ પણ નથી કે કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળ ઉદ્ભવતા કેસમાં પુરાવા સાથે કામ કરતી અન્ય કોઈ અલગ પ્રક્રિયા કસ્ટમ્સ એક્ટ અથવા નિયમો વગેરેમાં ક્યાંય નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. તેથી અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ છે કે કસ્ટમ્સ

એક્ટ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીને એવિડન્સ એક્ટ લાગુ પડે છે અને તેમાં નિર્ધારિત નિયમોનું ચુસ્તપણે પાલન કરવું જરૂરી છે.

૧૮.૩ વિભાગનો એવો કેસ પણ નથી કે કાર્યવાહીને ફોજદારી પ્રક્રિયા લાગુ પડતી નથી અથવા કસ્ટમ્સ એક્ટ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમો હેઠળ કાર્યવાહીના નિયમોના સંબંધમાં અલગ અને ભિન્ન પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. તેથી, ફરીથી અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ છે કે કસ્ટમ્સ એક્ટ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમોમાં કાર્યપદ્ધતિની જોગવાઈઓના અભાવની હદ સુધી, સીઆર.પી.સી. હેઠળ વિચારાયેલી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું જરૂરી છે.

૧૯. એવિડન્સ એક્ટમાં પૂરી પાડવામાં આવેલી સાક્ષીઓની તપાસના અભાવે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ હેઠળ પુરાવો બનશે કે કેમ તે પ્રશ્નનો જવાબ આપવા માટે, અર્થઘટન કલમ (એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩) માં અર્થઘટન કરાયેલ શબ્દપ્રયોગ "દસ્તાવેજ" અને શબ્દપ્રયોગ "પુરાવો" નો સંદર્ભ લઈ શકાય છે. સરળ સંદર્ભ માટે, સદર કલમો નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે:

"દસ્તાવેજ" – "દસ્તાવેજ" એટલે અક્ષરો, આંકડાઓ અથવા ચિહ્નોના માધ્યમથી, અથવા તે સાધનો પૈકી એક કરતાં વધુ સાધનો દ્વારા કોઈપણ પદાર્થ પર વ્યક્ત કે વર્ણવેલ કોઈપણ

બાબત, જેનો ઉપયોગ તે બાબતની નોંધ રાખવાના હેતુ માટે કરવાનો ઇશાદો હોય, અથવા જેનો ઉપયોગ કરી શકાય તેમ હોય. ઉદાહરણ તરીકે, લખાણ એ દસ્તાવેજ છે; મુદ્રિત, લિથોગ્રાફ કરેલા અથવા ફોટોગ્રાફ કરેલા શબ્દો દસ્તાવેજ છે; નકશો અથવા પ્લાન દસ્તાવેજ છે; ધાતુની તકતી અથવા પથ્થર પરનો શિલાલેખ દસ્તાવેજ છે; વ્યંગચિત્ર દસ્તાવેજ છે. (ભારપૂર્વક જણાવેલ)

“પુરાવો” –પુરાવો એટલે અને તેમાં સમાવેશ થાય છે (૧) તપાસ હેઠળની હકીકતની બાબતોના સંબંધમાં સાક્ષીઓ દ્વારા અદાલત સમક્ષ કરવાની અદાલત પરવાનગી આપે છે અથવા જરૂરી બનાવે છે તેવા તમામ નિવેદનો, આવા નિવેદનોને મૌખિક પુરાવો કહેવામાં આવે છે; (૨) અદાલતના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરાયેલા ઇલેક્ટ્રોનિક રેકૉર્ડ્સ સહિતના તમામ દસ્તાવેજો, આવા દસ્તાવેજોને દસ્તાવેજી પુરાવો કહેવામાં આવે છે. (ભારપૂર્વક જણાવેલ)

૧૯.૧ શબ્દપ્રયોગ “દસ્તાવેજ” ના અર્થઘટન પર એક સરસરી નજર કરતાં જ જણાશે કે દસ્તાવેજ એ સદર અર્થઘટન કલમમાં દર્શાવેલ વિવિધ માધ્યમો દ્વારા પદાર્થ પર વ્યક્ત અથવા વર્ણવેલ બાબત સિવાય બીજું કંઈ નથી. જ્યારે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નિવેદન કરવામાં આવે છે અને તેને લેખિતમાં ઉતારવામાં આવે છે, ત્યારે એ બાબતે વિવાદ

થઈ શકે નહીં કે તેમાં રહેલું લખાણ એ પદાર્થ પર એટલે કે હાલના કેસમાં કાગળ પર વ્યક્ત અથવા વર્ણવેલ બાબત છે. એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે જે પદાર્થ પર બાબત વ્યક્ત કરવામાં આવી છે તે દસ્તાવેજ નથી પરંતુ તે અક્ષરો, આંકડાઓ અથવા ચિહ્નો જેવા વિવિધ માધ્યમો દ્વારા અથવા તે સાધનો પૈકી એક કરતાં વધુ સાધનો દ્વારા પદાર્થ પર વ્યક્ત કરાયેલી બાબત અથવા વર્ણવેલી બાબત છે કે જેનો ઉપયોગ સદર બાબતની નોંધ રાખવાના હેતુ માટે કરવાનો ઈરાદો હોય અથવા કરી શકાય તેમ હોય, તે દસ્તાવેજ છે.

૧૮.૨ અર્થઘટન કલમ "પુરાવો" પરથી જોઈ શકાય છે તેમ, પુરાવો મૌખિક નિવેદન હોઈ શકે છે અથવા તે દસ્તાવેજના સ્વરૂપમાં હોઈ શકે છે. મૌખિક પુરાવો બનવા માટે, અદાલતની પરવાનગી અથવા અદાલતની માંગણી કે તપાસ હેઠળની હકીકતની બાબતોના સંબંધમાં સાક્ષીઓ દ્વારા નિવેદનો કરવામાં આવે, તે એક પૂર્વશરત છે. આવી પરવાનગી અથવા માંગણીના અભાવે, નિવેદનો મૌખિક પુરાવા તરીકે લાયક ઠરશે નહીં. હાલના કેસમાં, સ્વીકાર્યપણે કસ્ટમ્સ અધિકારીઓ દ્વારા પૂછપરછ દરમિયાન નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા. તેઓ અદાલતની પરવાનગી અથવા માંગણી હેઠળ નોંધાયેલા ન હતા. આમ, નિવેદનોને મૌખિક પુરાવા તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાય નહીં. તે બાબતને ધ્યાનમાં લેતાં, નિવેદનોને પુરાવા તરીકે ગણવા માટે બાકી રહેલી એકમાત્ર શ્રેણી એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ હેઠળ દસ્તાવેજી પુરાવાની રહેશે. એ બાબતે

કોઈ વિવાદ નથી કે નિવેદનો લેખિતમાં ઉતારવામાં આવ્યા હતા અને તેથી, તે શબ્દપ્રયોગ "દસ્તાવેજ" ના અર્થમાં પદાર્થ પર વ્યક્ત કરાયેલી બાબત છે. જો આવો દસ્તાવેજ અદાલતના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરવામાં આવે, તો પદાર્થ અથવા કાગળ પર તેમાં વ્યક્ત કરાયેલી બાબત દસ્તાવેજ પુરાવો બનશે.

૧૮.૩ જોકે, પ્રશ્ન એ રહેશે કે શું સાક્ષી તરીકે દર્શાવવામાં આવેલા તેના કરનારાઓની તપાસના અભાવે આવા દસ્તાવેજો પર આધાર રાખવામાં અદાલત વ્યાજબી ઠરશે. ફોજદારી ટ્રાયલમાં, કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિ છે કે આરોપી વિરુદ્ધ કેસ વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત થવો જોઈએ. આરોપી દોષિત છે તેવો ચુકાદો અદાલત આપે તેવી ઈચ્છા ધરાવતા ફરિયાદપક્ષે વ્યાજબી શંકાથી પર સ્થાપિત કરવું જોઈએ કે આરોપીએ એવું કૃત્ય કર્યું હતું જે ગુનો બને છે. જો, હાલના કેસની જેમ, આરોપી પોતાના દોષનો ઈનકાર કરે છે, તો ફરિયાદપક્ષ માત્ર વિવાદિત હકિકતોની સાબિતી દ્વારા જ દોષ સાબિત કરી શકે છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૧ હેઠળ, પુરાવાનો બોજો તે વ્યક્તિ પર રહે છે જે ઈચ્છે છે કે કોઈપણ અદાલત તે જે હકીકતો ભારપૂર્વક જણાવે છે તેના અસ્તિત્વ પર આધારિત કોઈપણ કાનૂની અધિકાર અથવા જવાબદારી અંગે ચુકાદો આપે. હાલના કેસમાં, ફરિયાદપક્ષ ઈચ્છે છે કે અદાલત એવો ચુકાદો આપે કે આરોપીઓ કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળના ગુના માટે દોષિત છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૨ હેઠળ, દાવા અથવા કાર્યવાહીમાં પુરાવાનો બોજો તે વ્યક્તિ પર રહે

છે જે જો બંને તરફથી કોઈ પુરાવો આપવામાં ન આવે તો નિષ્ફળ જશે. ફોજદારી ટ્રાયલમાં, પુરાવાના અભાવે ફરિયાદપક્ષ નિષ્ફળ જાય છે. આમ, વિવાદિત હકિકતો સાબિત કરવાનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર રહે છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૩ પણ કોઈપણ ચોક્કસ હકીકત અંગે પુરાવાનો બોજો તે વ્યક્તિ પર નાખે છે જે ઈચ્છે છે કે અદાલત તેના અસ્તિત્વમાં માને, સિવાય કે કોઈપણ કાયદા દ્વારા એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય કે તે હકીકતનો પુરાવો કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ પર રહેશે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૬ હેઠળ, કોઈપણ વ્યક્તિના વિશેષ જ્ઞાનમાં રહેલી હકીકત સાબિત કરવાનો બોજો તેના પર છે. તેથી, જ્યારે ફરિયાદપક્ષે વિવાદિત હકિકતો સાબિત કરવાની જરૂર રહેશે, ત્યારે આરોપીના વિશેષ જ્ઞાનમાં રહેલી હકીકતો આરોપી દ્વારા સ્થાપિત કરવાની જરૂર છે, જો તે ઈચ્છે કે અદાલત આવી હકીકતોના અસ્તિત્વમાં માને. આમ, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૬ હેઠળ ન આવતી હકીકતો ફરિયાદપક્ષ દ્વારા સાબિત થવી જોઈએ. જો દસ્તાવેજ બનાવનાર વ્યક્તિએ ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ શબ્દપ્રયોગ "દસ્તાવેજ" ના અર્થમાં બાબત વ્યક્ત કરી હોય, તો તે ફરિયાદપક્ષ માટે સ્થાપિત કરવાનું રહેશે કે આવી બાબત આવા બનાવનાર દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી અને સાચી હતી. દસ્તાવેજમાં દર્શાવેલી હકીકતોનું સત્ય માત્ર દસ્તાવેજ બનાવનાર અથવા આવા સત્યથી વાકેફ વ્યક્તિ દ્વારા જ સ્થાપિત કરી શકાય છે. જ્યારે ફરિયાદપક્ષ પુરાવાના નિયમોની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરે છે

કે જે હકીકતોના અસ્તિત્વનો દાવો કરે છે તેણે સાબિત કરવું જોઈએ, જે પુરાવાના અભાવે નિષ્ફળ જશે તેણે વિવાદિત હકીકતોના સમર્થનમાં પુરાવા આપવા જોઈએ અને જે ઈચ્છે છે કે અદાલત તેના અસ્તિત્વમાં માને તેણે તે સાબિત કરવું જોઈએ, ત્યારે જ તે તેનો બોજો અદા કરી ચૂક્યો હોવાનું કહી શકાય. જો તે આમ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તેણે આરોપી સામેની તેની કાર્યવાહીમાં નિષ્ફળ જવું જ પડશે.

૧૯.૪ અહીં પ્રશ્ન એ થશે કે શું માત્ર દસ્તાવેજ રજૂ કરવાથી અથવા તેના અમલની માત્ર સાબિતીથી, તેની વિગતો વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત થઈ હોવાનું કહી શકાય. રામજી દયાવાલા એન્ડ સન્સ (પ્રા.) લિમિટેડ વિ. ઇન્વેસ્ટ ઇમ્પોર્ટ (ઉપર મુજબ) માં સર્વોચ્ચ અદાલત એ પ્રશ્ન સાથે સંકળાયેલી હતી કે શું દસ્તાવેજના હસ્તાક્ષરની માત્ર સાબિતી એ દસ્તાવેજમાં જણાવેલી તમામ વિગતો અથવા હકીકતોની સાબિતી સમાન ગણાશે, જો દસ્તાવેજમાં જણાવેલી હકીકતોનું સત્ય વિવાદમાં હોય. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે દસ્તાવેજના હસ્તાક્ષર અને તેના અમલની માત્ર સાબિતી એ દસ્તાવેજની હકીકતો અથવા વિગતોના સત્યનો પુરાવો પૂરો પાડશે નહીં. આ રીતે જણાવેલી હકીકતો અથવા વિગતોનું સત્ય અથવા અન્યથા ગ્રાહ્ય પુરાવા દ્વારા એટલે કે તે વ્યક્તિઓના પુરાવા દ્વારા સાબિત કરવું પડશે કે જેઓ વિવાદિત હકીકતોના સત્યની ખાતરી આપી શકે છે. આમ, દસ્તાવેજની માત્ર વાસ્તવિકતા અથવા અસ્તિત્વ તેની વિગતો સાચી હોવાનું અનિવાર્યપણે સ્થાપિત કરતું નથી. દસ્તાવેજની વિગતો,

જો વિવાદમાં હોય અને પ્રસ્તુત હોય અને ચુકાદા માટે ભારપૂર્વક રજૂ કરવાનો ઇરાદો હોય, તો દસ્તાવેજોની આવી વિગતોમાં સમાવિષ્ટ હકીકતો ગ્રાહ્ય પુરાવા દ્વારા સાબિત થવી જોઈએ. અદાલત તેની વિગતો પર કાર્યવાહી કરે તે પહેલાં, તેણે તેની સત્યતા અને પ્રસ્તુતતા વિશે સંતુષ્ટ થવું પડશે.

૧૮.૫ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૧ હેઠળ, દસ્તાવેજની વિગતો પ્રાથમિક અથવા ગૌણ પુરાવા દ્વારા સાબિત થવી જોઈએ અને સદર એક્ટની કલમ ૬૨ હેઠળ પ્રાથમિક પુરાવો એ અદાલતના નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરાયેલ પોતે દસ્તાવેજ છે. એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે અદાલત સમક્ષ નિરીક્ષણ માટે રજૂ કરાયેલા આવા દસ્તાવેજના આધારે, તેમાં જણાવેલી હકીકતોના અસ્તિત્વ અથવા બિન-અસ્તિત્વ અંગે પોતાનો ચુકાદો આપવા માટે અદાલતને બોલાવવામાં આવે છે. આમ, ચુકાદો આપતાં પહેલાં, અદાલતે દસ્તાવેજનું નિરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે અને દેખીતી રીતે નિરીક્ષણનો અર્થ પુરાવા સંબંધિત કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં દસ્તાવેજોની વિગતોનું પરીક્ષણ કરવું થશે. શબ્દપ્રયોગ 'નિરીક્ષણ' એવિડન્સ એક્ટમાં વ્યાખ્યાયિત નથી. તેથી, તેને સામાન્ય શબ્દકોશનો અર્થ આપવો પડશે. ધી લૉ લેક્સિકોન, બીજી આવૃત્તિ, પુનઃમુદ્રણ ૨૦૦૭ (ન્યાયમૂર્તિ વાય.વી. ચંદ્રચૂડ) માં સમાવિષ્ટ 'ઇન્સ્પેક્ટ', 'ઇન્સ્પેક્શન' શબ્દની કેટલીક સંબંધિત વ્યાખ્યા ઉપયોગી સંદર્ભ માટે ટાંકી શકાય છે: "ઇન્સ્પેક્ટ – ઇન્સ્પેક્શન: વેબસ્ટર

'ઇન્સ્પેક્ટ' નો અર્થ 'જોવું; તપાસના હેતુ માટે જોવું અથવા નિરીક્ષણ કરવું; તપાસ કરવી; વસ્તુની ગુણવત્તા અથવા સ્થિતિ નક્કી કરવાના હેતુથી જોવું અને તપાસવું; ભૂલો શોધવા અને સુધારવાના હેતુથી જોવું અને તપાસવું, જેમ કે પુસ્તકની પ્રેસ અથવા પ્રૂફ શીટ્સનું નિરીક્ષણ કરવું' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. નિરીક્ષણ એટલે જોવું; ગુણવત્તા નક્કી કરવા અને શું ખોટું છે તે શોધી કાઢવાના હેતુ માટે તપાસ કરવી, અને તે માત્ર ઓપ્ટિકલ અવલોકન સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ સામાન્ય રીતે પરીક્ષણો અને પરીક્ષાઓને આવરી લેવા તરીકે સમજવામાં આવે છે."

૧૮.૬ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ માં શબ્દપ્રયોગ "દસ્તાવેજ" ના અર્થઘટન અંગે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે દસ્તાવેજનો અર્થ એવો પદાર્થ નથી કે જેના પર કોઈ બાબતની અભિવ્યક્તિ અથવા વર્ણન કરવામાં આવ્યું હોય પરંતુ તે પોતે જ બાબત છે એટલે કે જે 'વ્યક્ત' અથવા 'વર્ણવેલ' છે. તેથી, ઉપરોક્ત શબ્દકોશના અર્થને ધ્યાનમાં લેતાં, જ્યારે અદાલત દસ્તાવેજનું નિરીક્ષણ કરે છે, ત્યારે તે વાસ્તવમાં તેના પર વ્યક્ત અથવા વર્ણવેલ બાબતને જુએ છે અને તે તેની માત્ર સત્તાવાર તપાસ સાથે સંબંધિત નથી.

૧૮.૭ એવિડન્સ એક્ટની સંબંધિત જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં જોતાં, જ્યારે અદાલત દસ્તાવેજનું નિરીક્ષણ કરે છે ત્યારે તે મુખ્યત્વે તેની ગુણવત્તા અને સત્યતા, વાસ્તવિકતા વગેરેની ખાતરી કરવાના હેતુથી તેમાં વ્યક્ત

અથવા વર્ણવેલ બાબતને ખરેખર જુએ છે/નિરીક્ષણ કરે છે. તે પછી પ્રશ્ન એ થશે કે દસ્તાવેજમાં વ્યક્ત અથવા વર્ણવેલ બાબતની વાસ્તવિકતા, શુદ્ધતા અથવા વિશ્વસનીયતાનું નિરીક્ષણ કરવા માટે અદાલત પાસે શું છે. દેખીતી રીતે, તે પુરાવો અને દસ્તાવેજની વિગતોની સાબિતી છે.

૧૮.૮ અર્થઘટન કલમ એટલે કે એપિડન્સ એક્ટની કલમ ૩ માં સમાવિષ્ટ શબ્દપ્રયોગો 'પુરાવો' અને 'સાબિતી' એક અલગ અર્થ ધરાવે છે. અર્થઘટન કલમ એટલે કે કલમ ૩ માં સમાવિષ્ટ શબ્દપ્રયોગો 'સાબિત થયેલ', 'નાસાબિત થયેલ' અને 'સાબિત ન થયેલ' ઉપયોગી સંદર્ભ માટે પુનઃઉત્પાદિત કરી શકાય છે.

“સાબિત થયેલ” – હકીકત ત્યારે સાબિત થયેલી કહેવાય જ્યારે, પોતાની સમક્ષની બાબતોની વિચારણા કર્યા પછી, અદાલત કાં તો માને છે કે તે અસ્તિત્વ ધરાવે છે, અથવા તેના અસ્તિત્વને એટલું સંભવિત માને છે કે એક શાણો માણસ, ચોક્કસ કેસના સંજોગોમાં, તે અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેવા અનુમાન પર કાર્ય કરશે.

“નાસાબિત થયેલ” – હકીકત ત્યારે નાસાબિત થયેલી કહેવાય જ્યારે, પોતાની સમક્ષની બાબતોની વિચારણા કર્યા પછી, અદાલત કાં તો માને છે કે તે અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી, અથવા તેના બિન-અસ્તિત્વને એટલું સંભવિત માને છે કે એક શાણો

માણસ, ચોક્કસ કેસના સંજોગોમાં, તે અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી તેવા અનુમાન પર કાર્ય કરશે.

“સાબિત ન થયેલ” – હકીકત ત્યારે સાબિત ન થયેલી કહેવાય જ્યારે તે ન તો સાબિત થયેલી હોય કે ન તો નાસાબિત થયેલી હોય.

૧૯.૯. આમ, હકીકત સાબિત થઈ છે કે નહીં તેવા નિષ્કર્ષ પર અદાલત પહોંચે તે પહેલાં, તેણે પોતાની સમક્ષની બાબતોની વિચારણા કરવાની અને એવો વિશ્વાસ બાંધવાની ફરજ પડશે કે કાં તો હકીકતો અસ્તિત્વ ધરાવે છે અથવા અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી. અદાલત એવા શાણા માણસના ઢ્રષ્ટિકોણથી હકીકતના સંભવિત અસ્તિત્વ અથવા બિન-અસ્તિત્વની કસોટી લાગુ કરી શકે છે જે આવી હકીકતો પર કાં તો તે અસ્તિત્વ ધરાવે છે અથવા અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી તેવા અનુમાન પર કાર્ય કરી શકે છે.

૧૯.૧૦ જોકે, શબ્દપ્રયોગ “સાબિતી” એવિડન્સ એક્ટમાં વ્યાખ્યાયિત નથી અને તેથી, ધી લૉ લેક્સિકોન, બીજી આવૃત્તિ, પુનઃમુદ્રણ ૨૦૦૭ (ન્યાયમૂર્તિ વાય.વી. ચંદ્રચૂડ) માં પૂરા પાડવામાં આવેલા તેના કાનૂની અર્થનો આશરો લેવો પડી શકે છે. ધી લૉ લેક્સિકોનમાં આપવામાં આવેલી સંબંધિત વ્યાખ્યા આ મુજબ છે:

“સાબિતી” એ માત્ર પુરાવાનો તે જથ્થો છે જે અંતિમ હકીકતના અસ્તિત્વની વ્યાજબી ખાતરી ઉત્પન્ન કરે છે. ‘સાબિતી’ શબ્દનો યોગ્ય અર્થ એવી કોઈપણ બાબત જણાય છે જે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે, હકીકત અથવા વિધાનના સત્ય અથવા અસત્ય વિશે મનને ખાતરી કરાવવાનું કાર્ય કરે છે; અને જેમ સત્યો ભિન્ન હોય છે, તેમ તેને અનુકૂળ સાબિતીઓ પણ ભિન્ન હોય છે. યોગ્ય રીતે કહેવાતી સાબિતી દ્વારા મનમાં ઉત્પન્ન થયેલી ખાતરી માટે પણ ‘સાબિતી’ શબ્દ લાગુ પડે છે. (બેસ્ટ ઓન એવિડન્સ કલમ ૧૦) (૧) કોઈપણ બાબત જે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે હકીકત અથવા વિધાનના સત્ય અથવા અસત્ય વિશે મનને ખાતરી કરાવવાનું કાર્ય કરે છે (કલમ ૫૧, આઈપીસી); (૨) સુધારણા માટે લેવાયેલી છાપ (મુદ્રણમાં) અન્ય વ્યાખ્યાઓ – સાબિતી એ યોગ્ય પુરાવાનો તે જથ્થો છે જે ખાતરી અને નિશ્ચિતતા પેદા કરે છે. માન્યતાનું સોગંદનામું એ ‘સાબિતી’ નથી. સાબિતીને વિધાન સાથે સંમત થવા માટેના પર્યાપ્ત કારણ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. સાબિતી અને પુરાવો – પુરાવો એ સાબિતીનું માધ્યમ છે. સાબિતી એ પુરાવાની અસર છે.”

૧૯.૧૧ ઉપરોક્ત બાબત પરથી એ ફલિત થાય છે કે ‘સાબિતી’ એ પુરાવાનો તે ભાગ છે જે અંતિમ હકીકતના અસ્તિત્વ અથવા બિન-અસ્તિત્વની ખાતરી આપે છે અને હકીકત અથવા વિધાનના સત્ય કે

અસત્ય માટે મનને ખાતરી કરાવે છે અને વિધાન સાથે સંમત થવા માટે પર્યાપ્ત કારણ આપે છે. જ્યારે પુરાવો એ સાબિતીનું માધ્યમ છે, ત્યારે સાબિતી એ પુરાવાની અસર છે.

૧૮.૧૨. ઉપરોક્ત ચર્ચાના એક આવશ્યક પરિણામ તરીકે, જ્યારે અદાલતના નિરીક્ષણ માટે દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે પુરાવો બની શકે છે; જોકે, દસ્તાવેજ પર વ્યક્ત અથવા વર્ણવેલ બાબત સાબિતીનું સ્વરૂપ ત્યારે જ ધારણ કરશે જ્યારે દસ્તાવેજોની વિગતોની સાબિતી દ્વારા એવી ખાતરી આપવામાં આવે કે હકીકત કાં તો અસ્તિત્વ ધરાવે છે અથવા અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી અથવા અદાલતનું મન હકીકતની સ્વીકૃતિ કે અસ્વીકૃતિ તરફ ખાતરી પામે તેવો વિશ્વાસ બાંધવાનો હેતુ સિદ્ધ થાય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, હકીકતના અસ્તિત્વને સાબિત કરવા માટે અથવા હકીકતને 'સાબિતી' નો ભાગ બનાવવા માટે, દસ્તાવેજમાં વ્યક્ત કરાયેલી બાબતની સત્યતા સ્થાપિત કરવી જરૂરી છે. દસ્તાવેજમાં વ્યક્ત કરાયેલી બાબતની આવી સત્યતા સાક્ષીની તપાસ દ્વારા સ્થાપિત કરી શકાય છે. નિવેદન આપનારની વિશ્વસનીયતાની કસોટી કરવા માટે સામાવાળા પક્ષ માટે માર્ગ ખુલ્લો રહેશે અને આવા પરીક્ષણની મૂલવણી કરીને અદાલત નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે છે જો કેસની હકીકતો તેમ કરવાની માંગ કરતી હોય.

૧૯.૧૩ જોકે, એવા કેટલાક નિવેદનો અથવા હકીકતો હોઈ શકે છે જેને સ્વીકારવામાં આવી શકે છે અને સાબિતી તરીકે તેના પર આધાર રાખી શકાય છે. આવા નિવેદનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ અથવા કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮બી અથવા કાયદાની આવી સમાન જોગવાઈઓ હેઠળ સંદર્ભિત નિવેદનો જેવા હોઈ શકે છે જે પુરાવાના કેટલાક નિર્ધારિત નિયમોને આધીન તેની ગ્રાહ્યતાની મંજૂરી આપે છે. આવા નિવેદનોને સામાન્ય નિયમ કે સાંભળેલો પુરાવો સ્વીકારી શકાતો નથી તેના અપવાદ તરીકે ગ્રાહ્ય સાંભળેલા પુરાવા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી જે અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ નીકળે છે તે એ છે કે જ્યાં સુધી કાનૂની જોગવાઈ દ્વારા સમર્થિત ન હોય ત્યાં સુધી, સાંભળેલો પુરાવો સ્વીકારી શકાય નહીં. અદાલતમાં મૌખિક રીતે કરાયેલું નિવેદન અથવા લેખિતમાં રજૂ કરાયેલી કોઈપણ બાબત એવી વ્યક્તિ દ્વારા નહીં કે જેને તેની વિગતોની સત્યતા અથવા અન્યથાનું જ્ઞાન હોય અથવા જે તેની સત્યતા કે અન્યથાથી વાકેફ હોય, પરંતુ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે જે એવો દાવો કરે છે કે તેણે નિવેદન આપનાર પાસેથી સાંભળ્યું હતું, તે સાંભળેલા પુરાવા સિવાય બીજું કંઈ નથી અને એવિડન્સ એક્ટ અથવા આવા પુરાવાને સ્વીકારવાની મંજૂરી આપતા સમાન કાયદામાં ચોક્કસ જોગવાઈના અભાવે, તેને પુરાવામાં સ્વીકારી શકાય નહીં.

૧૯.૧૪ હાલના કેસની હકીકતોમાં, એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ કરાયેલા પરંતુ સાક્ષી તરીકે ન તપાસાયેલા

કેટલાક વ્યક્તિઓના નિવેદનો પર માત્ર આધાર જ રાખવામાં આવ્યો ન હતો પરંતુ મુખ્યત્વે અરજદારોને દોષિત ઠરાવવાનું આવા નિવેદનો પર આધારિત છે. કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮બી પર આધાર રાખીને આવા પુરાવાને ટકાવી રાખવા માટે કસ્ટમ્સ વિભાગના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સખત પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૯.૧૫ એ સાચું છે કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮બી એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ સમાન પરિસ્થિતિની કલ્પના કરે છે અને કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮બી માં જણાવેલી શરતોના સંતોષ પર, કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળની પૂછપરછ અથવા કાર્યવાહી દરમિયાન કસ્ટમ્સના કોઈપણ ગેઝેટેડ અધિકારી સમક્ષ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલું અને સહી કરેલું નિવેદન તે હકીકતોનું સત્ય સાબિત કરવાના હેતુ માટે પ્રસ્તુત રહેશે જે આવું નિવેદન ધરાવે છે. કસ્ટમ્સના વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, સાક્ષી ધનજી ગોવિંદ, આરોપી નં. ૧ ના ભાઈ, સાક્ષી રાણા રામજી, આરોપી નં. ૪ ના ભાઈ અને સાક્ષી કરસન રૂપા, આરોપીઓના ટ્રક ડ્રાઈવરના નિવેદનો પુરાવામાં સ્વીકારવા જોઈએ કારણ કે આવી વ્યક્તિઓને સામાવાળા પક્ષ એટલે કે આરોપીઓ દ્વારા દૂર રાખવામાં આવ્યા હતા અને તેઓને ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ સાક્ષી તરીકે તપાસાતા અટકાવવામાં આવ્યા હતા. આ સંબંધમાં, અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા સુરૈયા મોહમ્મદ ઇકબાલ ગુલામહુસૈન અને અન્ય વિ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ, કર્ણ-ભુજ અને અન્ય [૨૦૦૫ (૨) જી.એલ.આર.

૧૦૩૩] ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકાય છે જેમાં અદાલતે એવું પણ ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૧૩૮બી નો ત્યારે આશરો લઈ શકાય છે જ્યારે નિવેદન આપનાર વ્યક્તિ મૃત્યુ પામી હોય અથવા મળી શકતી ન હોય અથવા પુરાવા આપવા માટે અસમર્થ હોય અથવા સામાવાળા પક્ષ દ્વારા દૂર રાખવામાં આવી હોય અથવા જેની હાજરી એવા વિલંબ અથવા ખર્ચ વિના મેળવી શકાતી નથી જેને, કેસના સંજોગોમાં, અદાલત અવાસ્તવિક ગણે છે.

૧૮.૧૬ કેસના રેકર્ડનું અવલોકન કરતાં, એવું દર્શાવવા માટે કશું નથી કે સદર વ્યક્તિઓને સાક્ષી તરીકે તપાસાતા અટકાવવામાં આવ્યા હતા અથવા આરોપીઓ દ્વારા દૂર રાખવામાં આવ્યા હતા. ઉપરોક્ત હેતુ માટે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮બી પર આધાર રાખી શકાય તે પહેલાં, કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮બી લાગુ કરવા માટેની પૂર્વશરતો સંતોષાઈ હતી તે દર્શાવતો હકીકતલક્ષી આધાર મૂકવો આવશ્યક છે. રેકર્ડ પરની હકીકતો પરથી, આવો કોઈ આધાર ફલિત થતો નથી કે કસ્ટમ્સના વિદ્વાન વકીલ આવા કોઈપણ હકીકતલક્ષી આધાર પર આંગળી મૂકી શક્યા નથી. આવા હકીકતલક્ષી આધારના અભાવે, નીચેની અદાલતો કાયદાની એવી ગેરસમજ હેઠળ સાક્ષી તરીકે ન તપાસાયેલા ઉપરોક્ત સંદર્ભિત વ્યક્તિઓના નિવેદનો પર આધાર રાખ્યો હોવાનું જણાય છે કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળના નિવેદનો નિર્ણાયક પુરાવો બને છે જેની વિગતોની કોઈ સાબિતીની જરૂર નથી. જો સાક્ષી દસ્તાવેજોની

વિગતો પર આધાર રાખે છે, તો તેણે તપાસ, ઉલટતપાસ અને ફેરતપાસ દરમિયાન આવી વિગતોની સત્યતા અને વાસ્તવિકતાને યોગ્ય ઠેરવવી પડશે. સાક્ષી માટે સંબંધિત દસ્તાવેજનો ચોક્કસ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી ન પણ હોઈ શકે. તેના માટે દસ્તાવેજની વિગતોને અનુરૂપ મૌખિક પુરાવામાં નિવેદન આપવું પૂરતું રહેશે.

૧૯.૧૭ કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનોના સંબંધમાં અદાલતને અખંડનીય ધારણા બાંધવા સક્ષમ બનાવતી કાયદાની કોઈ જોગવાઈ સામાવાળા દ્વારા આ અદાલતના ધ્યાને લાવવામાં આવી નથી.

૧૯.૧૮ હાલના કેસમાં, કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનોનો ઉપયોગ નિર્ણાયક પુરાવા તરીકે કરવામાં આવ્યો હતો અને દસ્તાવેજમાં વ્યક્ત કરાયેલી વિગતો સાબિત કરી શક્યા હોત તેવા સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી. સામાવાળાઓના જણાવ્યા મુજબ, આવા નિવેદનોમાં આરોપીઓ વિરુદ્ધ ગુનાહિત હકીકતો સમાવિષ્ટ હતી. આવા નિવેદનો આપ્યા હોવાનું જણાવવામાં આવેલ સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા વિના આવી ગુનાહિત હકીકતો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. આવા નિવેદનોના માત્ર આધારે જે હકીકતો સાબિત કરવા માંગવામાં આવી હતી તે એ હતી કે અરજદારોએ આવી આચાર પર પ્રતિબંધ મૂકતા જાહેરનામાના ઉલ્લંઘનમાં વિદેશી મૂળની

પ્રતિબંધિત વસ્તુઓની આયાત કરી હતી. તેથી, ઉપરોક્ત જણાવેલ નિવેદનમાં સમાવિષ્ટ સૌથી પ્રસ્તુત હકીકત એ હતી કે શું અરજદારો વિવાદિત વસ્તુઓના આયાતકાર હતા. જે વ્યક્તિએ ઉપરોક્ત નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે અરજદારોએ વિવાદિત વસ્તુઓની આયાત કરી હતી અથવા તેમાં મેળાપીપણું કર્યું હતું કે મદદ કરી હતી તે સૌથી મહત્વપૂર્ણ સાક્ષી હતો કે જેના નિવેદનનું એવિડન્સ એક્ટની વિવિધ જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં પરીક્ષણ કરવું જરૂરી હતું. આવી વ્યક્તિએ, જો તપાસવામાં આવી હોત, તો ફરિયાદપક્ષ અથવા આરોપીની તરફેણમાં વિવિધ પ્રસ્તુત હકીકતો જાહેર કરી હોત અને અદાલતમાં આવા સાક્ષી દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનોના આધારે, અદાલત એ નક્કી કરવા સક્ષમ બની હોત કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનમાં જણાવેલી હકીકતો અસ્તિત્વ ધરાવતી હતી કે નહીં, અથવા વિશ્વસનીય હતી કે નહીં, અથવા પ્રસ્તુત હતી કે નહીં. આવા પુરાવાની તપાસ પર, અદાલતનું મન કાં તો નિવેદનની સ્વીકૃતિ માટે અથવા તેના અસ્વીકાર માટે ખાતરી પામી શક્યું હોત. તેથી, એવિડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં સાક્ષીની તપાસના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા અને સામાવાળાઓ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા નિવેદનની વિગતો વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત થઈ હતી.

૨૦. એવું જોવામાં આવે છે કે નીચેની અદાલત દ્વારા પંચ સાક્ષીઓની જુબાની અને ઉપરોક્ત જણાવેલ જાહેરનામું વગેરે જેવા અન્ય સ્વતંત્ર પુરાવાના સંદર્ભમાં ફરિયાદપક્ષના પુરાવાનું પરીક્ષણ કર્યા વિના કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા સાક્ષીઓ અને આરોપીઓના નિવેદનો પર મોટાભાગે આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

૨૧. જ્યાં સુધી મંજૂરીના પ્રશ્નનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી મંજૂરીના હુકમ પરથી જણાય છે કે ગુનો રચતી હકીકતો મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી સમક્ષ મૂકવામાં આવી હતી અને વિચારણા કરીને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. એ સાચું છે કે ફરિયાદમાં ઉલ્લેખિત ફાઇલ નંબરનો મંજૂરીના હુકમમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ માત્ર તે જ મંજૂરી યાંત્રિક રીતે આપવામાં આવી હતી તેવું ઠરાવવાનું કારણ બની શકે નહીં. મંજૂરીનો હુકમ એ દોષિત ઠરાવવાનો હુકમ ન હતો; પરંતુ પ્રિવેન્શન ઓફ કૂડ એડલ્ટરેશન એક્ટ, ૧૯૫૪ ની કલમ ૨૦(૧) હેઠળ મંજૂરીના મુદ્દા સાથે સંબંધિત કેસ પતીરા પેકેજિંગ (ફર્મ) (૧૯૯૯ (૨) જી.એલ.એચ. ૭૬૧) માં ઠરાવ્યા મુજબ વહીવટી પગલું હતું. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સંમતિના સમર્થનમાં વિગતવાર કારણો હોવા જરૂરી નથી અને જે જરૂરી છે તે ગુનો રચતી મૂળભૂત હકીકતોનું વર્ણન છે અને આવી હકીકતો તેના પરથી જ સ્પષ્ટ થવી જોઈએ. એ નોંધવું જરૂરી છે કે જો મંજૂરી આપનાર સત્તાધિકારી તેના મંજૂરીના હુકમમાં કેસમાં સંકળાયેલી હકીકતો અને મંજૂરીની આવશ્યકતા અંગે સ્પષ્ટતા કરે તો તે પૂરતું રહેશે. મંજૂરીના સમર્થનમાં

વિગતવાર કારણો આપવા જરૂરી નથી. તેથી તેનાથી વિરુદ્ધની દલીલ નિષ્ફળ જવી જ જોઈએ.

૨૨. ત્યારપછીનો મુદ્દો એ છે કે શું માલસામાન પર વિદેશી મૂળનો માત્ર માર્ક એ માલસામાન વિદેશી મૂળનો હોવાની હકીકતના પુરાવા તરીકે લઈ શકાય. ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં. ૬૮૨/૨૦૦૪ માં આ અદાલત દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર કસ્ટમ્સ, બરોડા વિ. મુકબુજુસેન ઇબ્રાહિમ પીરજાદા ૧૯૬૯(૧૦) જી.એલ.આર. ૬૮૨ માં આ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં આ મુદ્દો હવે કોઈ નવો વિવાદિત મુદ્દો રહ્યો નથી કે જેમાં તારીખ ૪.૯.૨૦૧૫ ના રોજ ચુકાદો અને હુકમ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. મુકબુજુસેન (ઉપર મુજબ) માં આ અદાલત કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૨૩ સાથે સંકળાયેલી હતી અને અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત કરાયેલા મુદ્દાઓ પૈકીનો એક મુદ્દો એ હતો કે શું માલસામાનનું વિદેશી મૂળ નિર્ણાયક રીતે સાબિત થયું હતું. આ અદાલતે આ મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: “એ સુસ્થાપિત છે કે માત્ર નિશાનો (માર્કિંગ્સ) ને માલસામાનના વિદેશી મૂળની હકીકતના પુરાવા તરીકે લઈ શકાય નહીં કારણ કે આવા નિશાનો અને લેબલો સાંભળેલો પુરાવો ગણાશે”. કોમ્પ્રોલર ઓફ કસ્ટમ્સ વિ. વેસ્ટર્ન લેક્ટ્રિક કો. લિમિટેડ, ૧૯૬૬ એ.સી. ૩૬૭ ના નિર્ણય પર આધાર રાખતાં, આ અદાલતે શોધી કાઢ્યું કે “પ્રિવિ કાઉન્સિલના માનનીય લોર્ડ્સે પાના નં. ૩૬૯ પર સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઠરાવ્યું હતું કે જ્યારે માલસામાનના મૂળ દેશ અંગેનો પ્રશ્ન

ઉદ્ભવ્યો ત્યારે આવા નિશાનોને સાંભળેલા પુરાવા કરતાં વધુ કંઈ ન હોવાના કારણે વિચારણામાંથી બાકાત રાખવા જોઈએ.”

૨૨.૧ હાલના કેસમાં પણ, પ્રશ્નવાળા માલના વિદેશી મૂળના નિશાનો સિવાય, માલ વિદેશી હતો તે સ્થાપિત કરવા માટે ટ્રાયલ કોર્ટમાં કોઈ આધાર મૂકવામાં આવ્યો ન હતો. વધુ વિગતે જોયા મુજબ, જે સંબંધિત હકીકતોના આધારે પક્ષકાર અદાલત ચુકાદો આપે તેવી ઈચ્છા રાખે છે, જો સંબંધિત પક્ષકાર દ્વારા તે સાબિત ન કરવામાં આવે તો તે પુરાવાનું સ્વરૂપ ધારણ કરી શકતી નથી. હાલના કેસમાં, સામાવાળા નં. ૨-કસ્ટમ્સ વિભાગે પ્રતિબંધિત વસ્તુઓ વિદેશી મૂળની હોવાની દલીલ સાથે તેને પકડી પાડી હતી. ફરિયાદપક્ષના જણાવ્યા મુજબ, વિદેશી મૂળની નિર્ધારિત વસ્તુઓ પ્રતિબંધિત હતી. આમ, વસ્તુઓ વિદેશી મૂળની હોવાનું સ્વરૂપ સ્થાપિત કરવાનો એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૧૦૦, ૧૦૧ અને ૧૦૨ હેઠળનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર હતો અને તેનું મૂળ સ્થાપિત કરતી કોઈપણ નક્કર સામગ્રી વિના વસ્તુઓ પરના માત્ર વિદેશી મૂળના નિશાન પરથી અનુમાન લગાવવું પૂરતું ગણાશે નહીં. તેથી, આ સંબંધમાં અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલ સ્વીકારવાની જરૂર છે.

૨૩. ત્યારપછીનો પ્રશ્ન એ છે કે શું નીચેની અદાલત સમક્ષ એવો કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો કે પ્રશ્નવાળી વસ્તુઓ ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ

પ્રતિબંધિત વસ્તુઓ હતી. ફરિયાદપક્ષે ત્રણ જાહેરનામાઓ પર આધાર રાખ્યો હતો; પ્રથમ ૨૦મી જુલાઈ ૧૯૮૪ નું હતું જેણે પ્રશ્નવાળી વસ્તુઓના પ્રકારની આયાત પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે આરોપીઓ સામેનો ગુનો ૧૪મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ ના રોજ પકડાયો હતો. ફરિયાદપક્ષનો કેસ એવો હતો કે તે તારીખે પ્રતિબંધ અમલમાં હતો. તેથી, સંબંધિત હકીકત એ હતી કે શું ૧૪મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ ના રોજ પ્રશ્નવાળા પ્રકારની વસ્તુઓ પ્રતિબંધિત વસ્તુઓ હતી. જેવી રીતે, ફરિયાદપક્ષે સદર હકીકતનો દાવો કર્યો હતો, તેથી તેને સાબિત કરવાનો બોજો તેના પર હતો. સ્વીકાર્યપણે, ઉપરોક્ત તારીખે પ્રશ્નવાળી વસ્તુઓનો પ્રતિબંધ સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો. કસ્ટમ્સ વિભાગના વિદ્વાન વકીલની એવી રજૂઆત કે વાસ્તવમાં મૂળ જાહેરનામું વર્ષ ૧૯૬૯ નું હતું અને રેકર્ડ પર રજૂ કરાયેલ અન્ય જાહેરનામું બિનજરૂરી હતું તે કેસને ક્યાંય લઈ જતી નથી કારણ કે ૧૯૬૯ ના જાહેરનામાના પુરાવાની રજૂઆતના અભાવે, સદર દલીલ ઉપરોક્ત તારીખે પ્રશ્નવાળી વસ્તુઓ પ્રતિબંધિત વસ્તુઓ હતી કે નહીં તે હકીકતલક્ષી પાસાને ઉકેલવામાં અસમર્થ છે. ઉપરોક્ત જાહેરનામામાં એવું કશું નથી જે તેની પૂર્વવર્તી પ્રયોજ્યતાનું અનુમાન દોરી જાય. તે એક સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ છે અને ભારતના બંધારણની સંબંધિત જોગવાઈઓ પરથી સ્પષ્ટ છે કે કોઈ વ્યક્તિને એવા કૃત્ય માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં કે જે કરવામાં આવ્યું ત્યારે ગુનો ન હતો.

ફરિયાદપક્ષે ઉપરોક્ત જાહેરનામાનો ઉપયોગ કર્યો હતો અને ૧૯૬૯ ના જાહેરનામાનો નહીં અને આમ, નીચેની અદાલતો સમક્ષ એ સ્થાપિત થયું ન હતું કે અસ્તિત્વમાં રહેલા કાયદા એટલે કે પ્રશ્નવાળી વસ્તુઓની આયાત પર પ્રતિબંધ મૂકતા અમલી જાહેરનામાનું અરજદારો દ્વારા ઉદ્ધંધન કરવામાં આવ્યું હતું, જેણે તેમને ફોજદારી જવાબદારી હેઠળ લાવ્યા હતા. નીચેની અદાલતો ઉપરોક્ત કાનૂની સ્થિતિની મૂલવણી કરવામાં સદંતર નિષ્ફળ ગઈ હતી અને આમ, ન્યાયનો અન્યાય થયો હતો.

૨૪. સામાવાળા-કસ્ટમ્સના વિદ્વાન વકીલ (૧) અમર ચંદ અગ્રવાલા વિ. શાંતિ બોઝ અને અન્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૭૯૯), (૨) ગગન બિહારી સામલ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા (જે.ટી. ૧૯૯૧(૩) એસ.સી. ૬૩), (૩) સ્ટેટ ઓફ કલાર્નટક વિ. મરીગૌડા (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી. ૧૧૭૧) અને (૪) ગુલામ હુસૈન શેખ વિ. એસ. રેનોલ્ડ્સ, સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ કસ્ટમ્સ, મરમગોવા (૨૦૦૨ (૧) એસ.સી.સી. ૧૫૫) પર ભારે આધાર રાખતાં એવી દલીલ કરશે કે સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭ હેઠળનું રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્ર મર્યાદિત હોવાથી, આ અદાલતે પુરાવાની મૂલવણીના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહીં. એ સાચું છે કે રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રમાં, અદાલતે પુરાવાની પુનઃમૂલવણીના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહીં, પરંતુ તે જ સમયે, તે સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ છે કે જો એવું દર્શાવવામાં આવે કે નીચલી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલો ચુકાદો અને હુકમ પુરાવા વિનાનો છે

અથવા કાયદેસર રીતે સ્વીકાર્ય ન હોય તેવા પુરાવા પર અથવા કેસની હકીકતોથી વિપરીત હોય તેવા પુરાવા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે અથવા ન્યાયનો અન્યાય કરતી સ્પષ્ટ ભૂલ કરવામાં આવી છે, તો રિવિઝનલ અદાલત તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે, અલબત્ત પુરાવાની મૂલવણી કર્યા વિના. જો, રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ, અદાલત પુરાવા તરફ જુએ છે અને હસ્તક્ષેપની આવશ્યકતા હોય તેવી ગંભીર ક્ષતિઓ શોધે છે, જેમ કે સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭ હેઠળ જરૂરી છે, તો તે ચોક્કસપણે તેમ કરવામાં વ્યાજબી ઠરશે.

૨૫. વધુ વિગતે જોયા મુજબ, કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનોની વિગતો સાબિત કરવા માટે કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો; તેમજ પ્રશ્નવાળી વસ્તુઓ કાં તો પ્રતિબંધિત વસ્તુઓ હતી અથવા વિદેશી મૂળની હતી તે સાબિત કરવા માટે રેકર્ડ પર પુરાવો લાવવામાં આવ્યો ન હતો. આમ, નીચેની અદાલતોના તારણો પુરાવા વિનાના હતા જે સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭ હેઠળ આ અદાલતના હસ્તક્ષેપને વ્યાજબી ઠેરવે છે.

૨૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લેતાં, નીચેના કારણોસર અરજીઓ મંજૂર કરવાની જરૂર છે:

૧. કસ્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૦૮ હેઠળ નિવેદન આપનાર વ્યક્તિ અથવા આવા નિવેદનોથી વાકેફ હોય તેવા લોકોની તપાસના અભાવે, આવા

નિવેદનોની વિગતો વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત થઈ હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૨. કથિત ગુનાની તારીખે વિવાદિત વસ્તુઓની આયાત પર પ્રતિબંધ મૂકતા જાહેરનામાના પુરાવાના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે અરજદારોએ વિદેશી મૂળની પ્રતિબંધિત વસ્તુઓની આયાત કરી હતી અથવા તેમાં મેળાપીપણું કર્યું હતું કે મદદ કરી હતી.

૩. અરજદારો દ્વારા કથિત રીતે આયાત કરાયેલી વસ્તુઓ વિદેશી મૂળની હતી તે હકીકત સાબિત કરતા સચોટ પુરાવાના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે અરજદારોએ વિદેશી મૂળની વસ્તુઓની આયાત કરી હતી અથવા તેમાં મેળાપીપણું કર્યું હતું કે મદદ કરી હતી.

૨૭. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાને લેતાં, અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને અરજદારો વિરુદ્ધ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ દોષિત ઠરાવતો અને સજાનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ ટકી શકે તેમ નથી. તેથી તેને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે છે અને અરજદારોને તેમની સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપોમાંથી નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. જામીનખત અને જામીન રદબાતલ ગણાશે.

(જી.આર. ઉધવાણી, ન્યાયમૂર્તિ)

મેરી

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====